

GAMLE HUS DA OG NÅ

2004–2009

Status for SEFRAK-registrerte bygninger
Bø kommune
Telemark fylke 2009
2. omverv

Forside: Steinsrud under Staurem, foto KMK 2009

Illustrasjoner: Med unntak for fotografier fra SEFRAK-registreringen er alle foto tatt av Kulturminnekompaniet (KMK) år 2004 og 2009. Svarthvitt foto er fra SEFRAK-registreringen om ikke annet er nevnt.

Trykk: Allkopi, Oslo 2010

Forord

Riksantikvaren gjennomfører systematiske kontrollregistreringer av SEFRAK-registrerte hus for å observere tap og endringer av bygninger eldre enn før 1900. Oversikt over denne mangfoldige bygningsmassen utgjør et viktig grunnlag med tanke på framtidige fredninger. Overvåkingsresultatene gir opplysninger om presset på den eldre bygningsmassen, og vil kunne gi grunnlag for å sette inn målrettede tiltak som istandsetting og vedlikehold.

Kontrollregistreringen knytter seg til nasjonalt resultatmål 1: "Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig." Det overvåkes i alt 18 kommuner, og hver kommune kontrollregistreres på nytt etter 5 år. Første syklus (omdrev) ble avsluttet i 2004. Andre omdrev avsluttes i 2009.

Kulturminnekompaniet har siden år 2000 på oppdrag fra Riksantikvaren gjennomført kontrollregistreringene i de utvalgte kommunene fram til avslutning av andre omdrev. I 2009 ble ca. 2900 bygninger i kommunene Sarpsborg, Holmestrand, Bø og Samnanger kontrollert.

Rapporter fra de tidligere kontrollregistreringene er tilgjengelige på Riksantikvarens nettsider www.riksantikvaren.no.

August 2010

Unni Broe og Solrun Skogstad

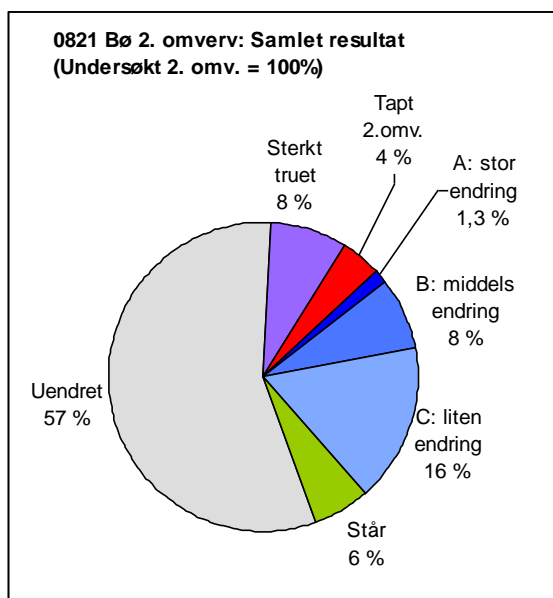
Innhold

0	SAMMENDRAG	6
0.1	Kvantitative forandringer	6
0.2	Kvalitative forandringer	7
0.3	Årsak til tap og endring	7
0.4	Saksbehandling, bruk av SEFRAK-registeret m.m.	8
1	OM PROSJEKTET	9
1.1	Riksantikvaren og miljøovervåking (MOV)	9
1.1.1	Miljømål	9
1.1.2	SEFRAK.....	9
1.1.3	Miljøovervåkingens gjennomføring	9
1.1.4	Undersøkte SEFRAK-data	10
1.1.5	Parametere for MOV-undersøkelsen.....	12
2	GRUNNLAGSMATERIALET FOR MOV-UNDERSØKELSEN 2009	14
2.1	De fire utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen 2004–2009	14
2.1.1	Undersøkte bygninger 2004–2009	14
2.2	Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Bø 2009	16
2.2.1	Antall undersøkte hus	16
3	RESULTAT	17
3.1	Tap	17
3.1.1	Tap – samlet oversikt	17
3.1.2	Tap – samfunnssektor og sosial miljøsammenheng	20
3.1.3	Tap – bygningstyper	21
3.1.4	Tapsårsaker.....	22
3.2	Endringer av gjenstående bygninger	23
3.2.1	Endringer – samlet oversikt.....	23
3.2.2	Endring – bygningstyper	24
3.3	Tilstand	31
3.3.1	Tilstand – samlet oversikt.....	31
3.3.2	Tilstand – sosial miljøsammenheng	32
3.3.3	Tilstand – bygningstyper	33

4	GEOGRAFISKE VARIASJONER	35
4.1	Tap og geografiske variasjoner	35
4.2	Endringer og geografiske variasjoner	36
4.3	Tilstand og geografiske variasjoner	37
5	UTVIKLING OG TENDENSER.....	38
5.1	Hovedtrekk ved kommunens utvikling	38
5.1.1	Folketall og bosettingsmønster	38
5.1.2	Kulturminner i plansammenheng	38
5.2	Tendenser i trusselbildet.....	39
6	SAMLET RESULTATOVERSIKT MOV 2009.....	40
6.1	Kvantitative forandringer samlet 2009	40
6.2	Kvalitative forandringer	42
6.2.1	Bestandsutviklingen i forhold til sosial miljøsammenheng.....	42
6.2.2	Bestandsutviklingen i forhold til bygningstyper	44
6.2.3	Tapsårsaker.....	45
	KILDER.....	46
	VEDLEGG 1. ANDRE OMVERV. BYGNINGSTYPER: TAP – ENDRING – TILSTAND.....	47
	VEDLEGG 2. ANDRE OMVERV. REGISTRERINGSKRETSER: TAP - ENDRING – TILSTAND	48
	VEDLEGG 3. KART OVER BØ.....	49

0 Sammendrag

0.1 Kvantitative forandringer

Nøkkeltall Bø: Mellom 2004 og 2009 har 29 hus, dvs. 4,2 % av de undersøkte bygningene gått tapt. Det tilsvarer et årlig tap på 0,84 %.

MOV-undersøkelsen i Bø 2009 omfatter 692 hus. Disse tar utgangspunkt i de gjenstående bygningene fra undersøkelsen i 2004.

Ca. 56 bygninger er så sterkt truet på grunn av dårlig teknisk tilstand at de er rivingstruet. Det tilsvarer en prosentandel på ca. 8 av de undersøkte i 2009. Det er noe høyere enn i 2004, også i antall. I tillegg er 13 hus med status "truet" fra 2004 nå blant de tapte.

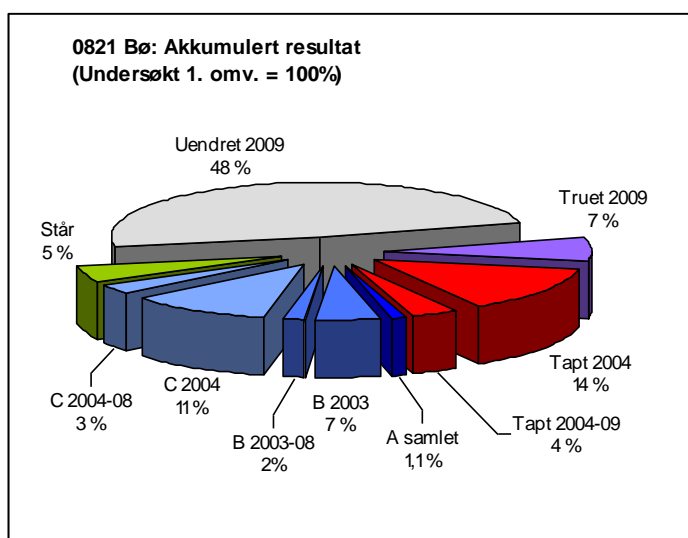
9 hus (1 %) er så sterkt ombygde at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A. Det er likt med 2004.

I 2009 utgjør tallene for tapt, stor endring (endringstype A) og sterkt truet en samlet bolke på ca. 14 % av de undersøkte bygningene 2009. Det er lavere enn i 2004.

Samlet er 179 hus endret siden SEFRAK-registreringen (1984–88), inkludert endringstype A. Det tilsvarer ca. 27 % av de undersøkte i 2009. Ca. 37 flere hus enn i 2004 har nå status som endret. Men da noen i gruppen fra 2004 er revet eller har skiftet status, er det reelle tallet "nye endrete" noe større. De "nye entrete" fordeler seg mellom endringstype B og C med overvekt på type C.

I 2009 sto 57 % av de undersøkte husene i tilnærmet samme stand som ved SEFRAK-registreringen, og disse var ikke spesielt truet av dårlig teknisk tilstand.

Andelen klassifisert som "Står", dvs. med endringsstatus ukjent, er 6 %. Prosentandelen er omtrent som i 2004.

Tar man utgangspunkt i de opprinnelige bygningene som ble undersøkt i 1. omv., er akkumulert tap i 2009 17 % – mot 14 % i 2004. Tilsvarende er akkumulert andel tapte, truede og endringsgruppe A nå 26 % – mot 21 % i 2004.

0.2 Kvalitative forandringer

Med et årlig tap på 0,84 % ligger Bø litt i underkant av gjennomsnittet for kommunene som undersøkes for 2. omverv. Sammenlignet med resultatet for 1. omverv indikerer dette en liten økning i tapsfrekvensen.

Resultatet fra undersøkelsen for 2. omverv bekrefter i hovedsak trendene fra 1. omverv. Det har skjedd endringer som berører sammensetningen i kulturminnebestanden. Det vises særlig i undersøkelsen av sosial miljøsammenheng og hustyper.

Landbrukssektoren dominerer materialet i Bø, og på ett hus nær er alle tapene knyttet til denne. Det er fortsatt hustyper knyttet til gamle driftsformer som har vært mest utsatt. Funksjonsspesialiserte hus som smier, tømmerlåver og egne hus for dyr ligger høyt når det gjelder tapsprosent og andel i dårlig stand. Også bryggerhus og drengestuer er oftere enn gjennomsnittet i dårlig stand. Som sist er det stabburet som kommer best ut av gruppen små uthus i tunet, bare ett har gått tapt og andelen i dårlig stand er under gjennomsnittet.

I utmarka forteller tallene at det er utløene, sommerfjøsene i heimemarka og seterfjøsene som er mest utsatt. De registrerte seterstuene i Bø har ikke tap og er i god stand.

Sammenlignet med 1. omverv ligger tapet av bolighusene nå noe over gjennomsnittet.

Husmannsplassene framsto som særlig sårbare etter 1. omverv og denne trenden er forsterket. Både tap og andel truet på grunn av dårlig tilstand ligger like oppunder det dobbelte av gjennomsnittet. Hus knyttet til husmannsplasser i Bø forsvinner i raskere takt enn bebyggelsen for øvrig. Husmannsplassene har også en relativt stor del av de tapte bolighusene. Siden bolighusene gjerne er de siste husene som står igjen, betyr det at når disse blir borte, forsvinner ofte det siste huset som dokumenterer plassen.

Utenom landbrukssektoren er ett hus tapt, det gjelder en skolestue som brant.

Fortsatt er det bolighusene, driftsbygningene og sidebygningene som har størst innslag av de mest omfattende endringstypene. Bolighusene var klart den mest endrete hustypen ved 1. omverv. De har ikke økt sin relative andel av nye endrete denne gangen, men følger gjennomsnittet. Driftsbygningene har økt sin andel. Noe som viser at deler av bestanden med eldre driftsbygninger i Bø holdes i hevd, tross høye tapstall og høy andel i dårlig stand. Det samme gjelder sidebygningene. Bak en del av disse endringene står "skolebygda Bø". Bryggerhus og drengestuer pusses opp for å huse studenter i vinterhalvåret, gjerne kombinert med turisme om sommeren.

Trenden med "tilbakeført stilpreg" er fortsatt sporbar i materialet. Ca. 16 % av de nye endringene kan karakteriseres som tilbakeførte – løst definert

0.3 Årsak til tap og endring

Forfall er fortsatt den viktigste årsaken til at hus har gått tapt i Bø og står bak 57 % av tapene siden 2004. Dernest kommer brann med 21 %.

Ny arealbruk og flytting utgjør kun mindre segmenter – 10 % til sammen. Ny arealbruk hadde noe større andel sist.

Den mest påfallende forskjellen siden 1. omverv er det relativt store segmentet med hus tapt i brann. Det er spredte branner det er snakk om, på ulike steder i kommunen, men en relativt stor andel gjelder våningshus på husmannsplasser og det påvirker tapsresultatet for denne kategorien.

Tapene er geografisk spredt, men et visst mønster trer fram. Dels finner man fortsatt de høyeste tapene i de mest aktive jordbrukskorene sentralt i dalføret, dels i et mer perifert utkantområde med rester av småbruk og setrer. Men overflødig jordbruksbebyggelse som forfaller, finnes i alle deler av kommunen.

Bø er en vekstkommune, og man skulle ventet at arealpress på byggeområder ville gitt utslag i form av rivepress på eldre hus. Men det er ingen klare indikasjoner på det i materialet. Relativt sett har ny arealbruk som tapsårsak gått tilbake siden 1. omverv, og ingen kan knyttes til tettstedspress i form av utbyggingsområder.

Hus i sentrale deler av Bø har fått en noe større andel av de endrete husene, men forskjellen er liten. Samtidig har andelen som er truet gått noe tilbake i de mest sentrale områdene. Oppussing av eldre hus til utleie for studenter gjelder først og fremst de mest sentrale områdene og kan ha påvirket resultatet her.

0.4 Saksbehandling, bruk av SEFRAK-registeret m.m.

Bø kommune sender rivesaker som vedrører SEFRAK-registrerte bygninger til fylkeskulturkontoret for tilråing, dette gjelder også endringer. Opplysninger om SEFRAK-registreringer hentes i hovedsak fra Matrikkelen. Telemark fylkeskommune har originalmaterialet for SEFRAK.

Det er ikke laget noen kulturminnevernplan for kommunen. Kommunen vedtok september 2009 at det skulle utarbeides en kommunedelplan for kunst og kultur. Der vil kulturminnevern bli et eget tema, ifølge utkastet til planprogrammet.

1 Om prosjektet

1.1 Riksantikvaren og miljøovervåking (MOV)

Miljøforvaltningens definisjon av miljøovervåking er: Miljøovervåking er en systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, om mulig basert på en hypotese om sammenhengen mellom årsak og virkning.

Gjennom miljøovervåking vil Riksantikvaren: Følge med i kvantitative og kvalitative endringer i kulturminner og kulturmiljø, og vurdere effekten av tiltak i forhold til bestandsutvikling, tilstand og representativitet.

Riksantikvaren har i sin strategi slått fast at "RA skal forholde seg aktivt til den løpende samfunnsutviklingen gjennom offensiv kunnskapsutvikling, bred samfunnskontakt og god oversikt over sentrale endringsprosesser og deres konsekvenser."

Med et bredere tallmateriale fra systematiske undersøkelser vil man kunne stille prognoser for hvor stor del av bestanden som vil forsvinne i løpet av en gitt tid. Disse dataene vil kunne danne grunnlag for politisk handling med sikte på vern.

1.1.1 Miljømål

Kontrollregistreringen knytter seg til nasjonalt resultatmål 1: "Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig."

1.1.2 SEFRAK

I 1970 ble det tatt initiativ til en landsomfattende registrering av faste kulturminner i Norge. Feltarbeidet kom i gang i form av prøveprosjekter i 1973. Registreringen ble først ledet av et eget sekretariat, "SEkretariatet For Registreringen Av faste Kulturminner i Norge", forkortet til SEFRAK. Arbeidet ble konsentrert til i hovedsak å omfatte bygninger og rester av bygninger eldre enn år 1900 (med en del lokale unntak). I 1989 ble sekretariatet oppløst og dets ansvarsområde overført til Riksantikvaren, men navnet SEFRAK ble beholdt som en betegnelse på det registeret som ble bygd opp. SEFRAK-registreringene ble i hovedsak avsluttet omkring 1995. Da var det ved hjelp av standardiserte skjema registrert over 515 000 objekter. (Av disse var ca 20 000 miljøregistreringer og "andre minner enn hus".)

Ved et samarbeid mellom Statens kartverk og Riksantikvaren ble opplysningene fra bygningsdelen av SEFRAK koblet sammen med bygningsdelen i GAB-registeret. GAB-registeret var den gang det nasjonale registeret for grunneiendommer, adresser og bygninger. I løpet av 2009 skal alle landets kommuner ta i bruk Matrikkelen som det offisielle registeret for eiendom, bygning og adresse. Matrikkelen erstatter GAB-registeret, men SEFRAK-dataene følger med inn i det nye systemet.

1.1.3 Miljøovervåkingens gjennomføring

I 1994 ble SEFRAK-registreringen fra 1973–74 i Nittedal kommune i Akershus som første kommune kontrollert. Utover 1990-tallet kom det i stand andre mindre overvåkingsprosjekter med kontroll av tidligere registrerte kulturminner – fornminner og bygninger. I 2000 fikk Riksantikvaren for første gang øremerkete midler for miljøovervåking, og siden 2001 er miljøovervåking en fast bestanddel i Riksantikvarens virksomhet.

Systematisk kontrollregistrering av SEFRAK-registrerte hus begynte i 2000, og det overvåkes i alt 18 kommuner. Hvert år kontrolleres utviklingen i fire kommuner, og hver kommune kontrolleres på nytt

etter 5 år. De 18 kommunene er (1. omdrevsår i parentes): Nord-Aurdal, Gjerstad, Fræna og Kautokeino (2000); Sandnes, Eidskog, Skjåk og Saltdal (2002); Melhus, Snåsa, Flora og Vega (2003) og Sarpsborg, Holmestrand, Bø og Samnanger (2004) – dertil Tromsø (2001). Første omdrev av kontrollregistreringen ble avsluttet i 2004. Det er utarbeidet rapporter med resultat fra undersøkelsen for hver kommune – "Gamle hus da og nå".

SEFRAK-registreringen i de fleste av de undersøkte kommunene strakk seg over et langt tidsrom, fra midten av 1970-tallet til 1990-tallet. Det er derfor vanskelig å finne sammenlignbare tall for desimeringstakt og endringstakt i kommunene ut fra materialet for først omdrev. Gjennom andre omdrev er det tanken at man ved å kontrollere situasjonen over en gitt periode på 5 år, vil få et sikrere materiale for å vurdere og sammenligne bestandsutviklingen i de ulike kommunene.

Andre omdrev startet i 2005 med Nord-Aurdal, Gjerstad, Fræna og Kautokeino. I 2006 ble Tromsø undersøkt for andre gang. Samme år ble Nittedal på ny trukket inn og kontrollregistrert. I 2007 ble Eidskog, Skjåk, Sandnes og Saltdal undersøkt for andre gang, og i 2008 Flora, Vega, Melhus og Snåsa. I 2009 var turen kommet til Sarpsborg, Holmestrand, Bø og Samnanger.

I 2010 begynner det tredje omverv, hvor de utvalgte kommunene kontrolleres på nytt.

1.1.4 Undersøkte SEFRAK-data

Utgangspunktet for MOV-undersøkelsen har vært å se om de SEFRAK-registrerte bygningene fremdeles står, og om de er endret siden førstegangs-registreringstidspunktet. I feltarbeidet har prosjektet benyttet kartutplott som er produsert hos Riksantikvaren og papirkopier av SEFRAK-skjemaene. De innsamlele dataene er lagt inn i en database som har utgangspunkt i et ekstrakt av SEFRAK-opplysningene i Matrikkelen.

I tillegg til å undersøke de rent kvantitative forandringer i kulturminnebestanden – hvor mange som er tapt og endret – har det vært et mål å se på mulige kvalitative forandringer: Hva slags følger tap og endringer har fått for det kulturhistoriske innholdet og representativiteten i kulturminnebildet som helhet. Med utgangspunkt i strukturen i SEFRAK-registeret har man valgt ut noen aspekter som er undersøkt nærmere, det gjelder samfunnssektor, sosial miljøsammenheng, hustyper, alder, samt geografiske variasjoner innen kommunene.

Hustypebetegnelse som er brukt i MOV-undersøkelsen (og lagt inn i databasen) representerer en grovsortering som er gjort for MOV-undersøkelsen. Tanken er at undergruppene forenkler oversikten, samtidig som inndelingen tar vare på typiske trekk ved eldre byggeskikk – med egne hus for et variert sett med arbeidsoppgaver, funksjoner og utnyttelsen av ulike ressurser i landskapet. Betegnelsene som brukes er standardiserte, da de lokale betegnelsene varierer.

For at den grafiske framstillingen skal være lesbar, er de fleste hustypene igjen inndelt i større grupper. Gruppene som grafene er bygd på, vises med uthevet skrift i tabellen som følger. For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på de enkelte hustypene, viser vi til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

Bolighus/våningshus**Mindre uthus i/nær tunet**

Sidebygning
 Stabbur/loft
 Andre mindre uthus i/nær tunet
 Uthus knyttet til bolig/bygård

Driftsbygninger i tunet

Fjøs, stall, låve (enkelstående, også i rekke)
 Driftsbygning (enhetsbygningen)

Hus i utmark/seter

Utløe, sommerfjøs
 Kvern, sag
 Koie
 Andre hus i utmark
 Seterstue/seterbu/sel
 Seterløe
 Seterfjøs
 Andre hus på setra

Bygård**Naust, sjøhus, fyr m.m.**

Naust
 Sjøhus
 Rorbu
 Fyr m.m.

Andre hustyper

Næringsbygg (meieri, industri, kraftverk, teglverk, mølle, trandamperi, salteri, røykeri m.m.)
 Kraftstasjon, transformatorstasjon
 Forretning
 Hotell, gjestgiveri, skysstasjon, kafé m.m.
 Stasjonsbygning
 Kirke, kapell
 Skole/internat
 Forsamlingshus
 Sykehus, pleiehjem
 Kommunehus
 Bygdemagasin, telthus, tollbod
 Hytte
 Ukjent

Datering

Tidfestingen av hus i SEFRAK-materialet må leses med forbehold, dateringen er hentet fra registreringskjemaet og er som hovedregel ikke kontrollert. Som for de andre variablene er det en stor grad av skjønn i dateringen.

Datering i forhold til flyttete hus er et eget problemområde. Det har vært ulike tradisjoner for hvordan flyttete hus dateres – med utgangspunkt i gjenreisingsåret eller antatt byggeår før flytting. MOV-undersøkelsen har lagt seg på den siste forståelsen av "alder", siden denne har vært mest utbredt. I den utstrekning opplysningene på skjemaet klargjør bakgrunnen for dateringen, er dateringsåret korrigert for dette ved undersøkelsen. Dette er først og fremst aktuelt for eldre flyttete hus gjenoppsatt på 1900-tallet siden 1900-talls hus i utgangspunktet er holdt utenom undersøkelsen. Andre opplagte feildateringer, skrive/punchefeil og lignende er korrigert der man har blitt oppmerksom på det.

Registreringskretser – geografiske forhold

Et siktemål med MOV-undersøkelsen er å se om beliggenhet i forhold til sentrum/periferi, tettbygde/spredtbygde områder påvirker kulturminnebestanden.

SEFRAK-registreringen ble organisert i felt etter de samme grunnkretser som Statistisk sentralbyrå (SSB) har brukt i folketellingene fra 1970 og 1980. Disse tar utgangspunkt i befolkningstetthet. Kretsinnndelingen for Bø og Samnanger er organisert etter grensene som gjaldt ved folketellingen i 1970. Sarpsborg og Holmestrand er organisert etter kretsinnndelingen som ble innført ved folketellingen i 1980. Kretsinnndelingen som SSB benyttet i 1980 inneholder flere kretser enn den fra 1970. I kretsinnndelingen fra 1970 er tettstedene skilt ut som egne kretser. Det er de ikke i 1980.

Kretsinnndelingen kan belyse tap og endringer knyttet til kulturminnenes geografiske beliggenhet, dvs. om visse strøk i en kommune er mer utsatt enn andre.

For oversikt over resultatene fra MOV-undersøkelsen fordelt på registreringskretser, viser vi til tabeller i vedlegg til hver kommunerapport.

1.1.5 Parametere for MOV-undersøkelsen

Følgende parametere skal undersøkes: 1) tap, 2) ombygging og 3) teknisk tilstand.

Tap

Tap er det absolutte tap av SEFRAK-registrerte objekter siden registreringstidspunktet. Det betyr at huset fysisk sett er borte.

Flytting som tap

Hus som er flyttet vil framkomme som tap, med unntak for flytting innen et snevert geografisk område – som for eksempel et gårdstun. Så langt undersøkelsen gir opplysninger om det, er det gjort rede for hvor mange som er flyttet.

Gjenoppstått

En ny kategori ved 2. omverv er gjenoppståtte hus. Det gjelder hus som har vært midlertidig tatt ned, lagret ved undersøkelsen for 1. omverv, og som så er satt opp igjen i tilnærmet opprinnelig fysisk sammenheng (jamfør flytting).

Endring – tilbygg, påbygg, ombygging

Det er definert tre ulike grader av endring: A, B og C.

Endringstype A Stor endring. Sterk grad av ombygging. Utvidelse eller reduksjon av bygningens bruksareal. Tilbygg/påbygg som i størrelse dominerer den opprinnelige bygningen. Bygningens opprinnelige volumkarakter er endret.

Endringstype B Middels endring. Mindre omfattende ombygging. Utvidelse eller reduksjon av bygningens bruksareal. Mindre påbygg/tilbygg som underordner seg den eksisterende bygningen.

Endringstype C Liten endring. Endring av bygningens karakter gjennom generelt vedlikehold for eksempel ved utskifting av ytre bygningselementer som nytt panel, takbelegg og vinduer/listverk.

I utgangspunkt tar MOV-undersøkelsen ikke stilling til om endringene er gode eller dårlige.

Et mål med undersøkelsen er å skille ut antall bygninger som er så sterkt ombygde at det er lite eller ingenting igjen av bygningens opprinnelig karakter (endringstype A). Disse bygningene har i stor grad mistet sitt opprinnelige preg, og vil som regel i kulturminnesammenheng regnes som relativt verdiløse. De kan likevel ha bygningshistorisk kunnskapsverdi og annen kulturhistorisk interesse.

For endringstype B og C vil et eventuelt tap av kulturhistorisk verdi variere langt mer med hvordan endringene er utført. Endringstype B kan for eksempel romme hus som er tilbygd, men hvor den opprinnelige delen har beholdt både form og autenticitet i detaljer.

Det blir likevel et stort element av skjønn i klassifiseringen av de endrete husene i de tre endringstypene.

Utgangspunktet også ved 2. omverv vil være huset ved førstegangs-registreringstidspunktet, slik det framstår på SEFRAK-skjemaet. Eventuelle tilleggsendringer i forhold til 1. omverv framkommer som merknader, men blir ikke ført fram i statistikkens form.

Tilbakeføring.

Enkelte endringer representerer en tilbakeføring til eldre uttrykk. De vil bli registrert som endring i denne undersøkelsen, som oftest i gruppe C, men B er også representert. Ved 2. omverv blir hus med tilbakeført karakter notert som en tilleggsmerknad i databasen og telt opp. I den statistiske analysen er det ikke tatt hensyn til om det er historisk verifiserbart belegg for tilbakeføringen knyttet til det enkelte hus. Dette blir omtalt mer skjønnsmessig i rapporten der man får opplysninger om det.

Problemer med å registrere mindre endringer

Dette berører vurderingen av hvilke objekter som skal klassifiseres i endringsgrad C, eller gå inn i restkategorien "uendret". I mange tilfelle kan det være vanskelig både å observere og klassifisere mindre endringer. Dette kan dels ha med kvaliteten på foto og bygningsbeskrivelsen på SEFRAK-skjemaet å gjøre. For å få mest mulig enhetlig behandling av materialet, er det valgt å ikke se på skifting mellom relativt moderne taktekke som bølgeblikk, eternitplater, asbestsplater, aluminiumsplater, papp m.m. som endring. Det samme gjelder også utskifting av enkelte vinduer som har samme format, men hvor detaljene er vanskelig å kontrollere i forhold til før/nå. Det ligger derfor en stor grad av skjønn i om dette er vurdert som "endring" etter kriteriene for undersøkelsen.

Om panel, listverk, vinduer og takbelegg er helt fornyet, men av samme typer som ved registreringen, vil dette i de fleste tilfelle ikke bli registrert som endring. Undersøkelsen har derfor ikke som mål å registrere tap av autentisitet på detaljnivå.

"Står" – status ukjent

En del hus har det ikke vært mulig å klassifisere endringsgrad til. Dels skyldes det, som nevnt over, kvaliteten på SEFRAK-skjemaet, dels kan det være hus som var under oppussing/ombygging – enten ved den opprinnelige SEFRAK-registreringen, eller ved MOV-undersøkelsen. Disse går inn i undersøkelsen som "Står". I 2. omverv er status til en del av disse avklart, mens nye er kommet til.

Riving av deler av hus

En spesiell type endring framkommer når deler av hus blir revet, og gjelder ofte der konstruksjoner som laft, bindingsverk, skjelterverk eller stav/grind er kombinert. En typisk endring her er at de deler av huset som er bygd i lettere konstruksjon er mer utsatt for forfall og derfor blir revet, mens den tømra delen står igjen. Ofte gjelder slike del-rivinger driftsbygninger og da er særlig fjøset utsatt. Grindabygde hus kan bli forkortet med noen stavpa

2 Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen 2009

2.1 De fire utvalgte kommunene til MOV-undersøkelsen 2004–2009

De aktuelle kommunene for perioden 2004–2009 er Sarpsborg i Østfold, Holmestrand i Vestfold, Bø i Telemark i og Samnanger i Hordaland.

Kommune nr./navn	Innbyggertall	Befolkningsutviklingen i undersøkelsesperioden	Hovednæring	Antall SEFRAK-registrerte objekter
105 Sarpsborg	51 700	Vekst fra 1998	Industri, handel og service som regionsenter, skogbruk, jordbruk	1854
702 Holmestrand	10 000	Jevn vekst	Industri, handel og service som regionsenter, pendling, noe jordbruk	534
821 Bø	5 500	Jevn vekst	Jordbruk, skogbruk, undervisningsinstitusjoner, turisme.	1053
1242 Samnanger	2 400	Vekst, men noe vekslende	Pendling, industri, noe jordbruk.	921

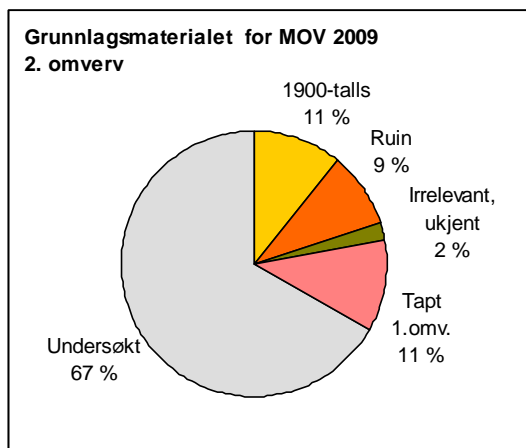
2.1.1 Undersøkte bygninger 2004–2009

I Matrikkelen er det til sammen 4365 registrerte objekter fra Sarpsborg, Holmestrand, Bø og Samnanger. Ikke alle disse var med i undersøkelsen 2004, flere falt utenom av forskjellige årsaker. I 2009 kommer dertil tapet av 491 bygninger fra 2004 til fratrukket. Fordelingen er som følger:

Kommune	Objekter i Matrikkelen	Datert til 1900-tallet	Registrert som ruin	Irrelevant/ukjent	Tapt 1. omverv	Undersøkte bygninger 2009
105 Sarpsborg	1857	139	24	39	232	1423
702 Holmestrand	534	14	40	3	46	431
821 Bø	1053	78	151	21	111	692
1242 Samnanger	921	241	184	28	102	366
Samlet 2009	4365	472	472	91	491	2912

Irrelevant/ukjent – objekter som er trukket ut av undersøkelsen

MOV-undersøkelsen gjelder endringsstatus for bygninger. Objekter som ble registrert som ruiner er derfor trukket ut av undersøkelsen. Enkelte objekter er irrelevante fordi de ligger inne med to ulike registreringsnr. i registeret. Noen "andre minner" er lagt inn i registeret som hus. De fleste av disse er brønner og sisterner. Registeret inneholder også nye hus satt på gamle murer, med ofte sprikende måte å registrere de historiske opplysningene. Andre som er trukket ut mangler opplysninger av ulike årsaker, eller det har vært vanskelig å komme til dem.

2912 bygninger er undersøkt og ligger til grunn for resultatanalysene i kommunerapportene for MOV-undersøkelsen 2009.

Diagrammet til venstre viser hvor stor andel av de registrerte objektene som undersøkelsesgrunnlaget utgjør (67 %), og hvor store andeler de andre gruppene har.

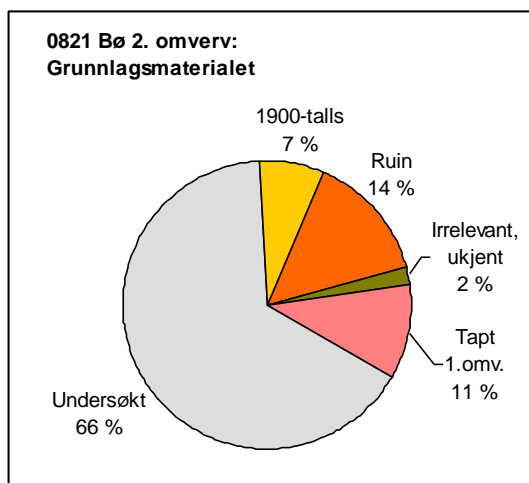
Tallene for grunnlagsmaterialet 2009 er ikke identiske med de som ble oppgitt i grunnlagsmaterialet for 1. omverv. Flere objekter er kommet til i databasen til Matrikkelen, bl.a. på grunn av et fortløpende arbeid med korrigeringer sentralt. Også utvalget for MOV-undersøkelsen er noe korrigert – noen flere er vurdert som irrelevante, feil er rettet, samtidig som enkelte

som var tapt ved at de midlertidig var tatt ned eller flyttet, nå er gjenoppsatt i opprinnelig miljø og tatt inn igjen i undersøkelsen. I forhold til de undersøkte er det likevel så små endringer at det ikke røkkes ved relevansen for å sammenligne de to omvervene.

2.2 Grunnlagsmaterialet for MOV-undersøkelsen i Bø 2009

2.2.1 Antall undersøkte hus

Kommune	Objekter i Matrikkelen	Datert til 1900-tallet	Registrert som ruin	Irrelevant/ukjent	Tapt 2004	Undersøkte bygninger 2009
0821 Bø	1053	78	151	21	111	692

MOV-undersøkelsen for 2009 tar utgangspunkt i 692 gjenværende hus fra undersøkelsen i 2004.

Hus tapt før 2004, hus datert til 1900-tallet, objekter som ble registrert som ruiner etter hus og andre typer minner o.l. faller utenfor undersøkelsen.

Diagrammet til venstre viser hvor stor andel av de registrerte objektene som undersøkelsesgrunnlaget utgjør (66 %), og hvor store andeler de andre gruppene har.

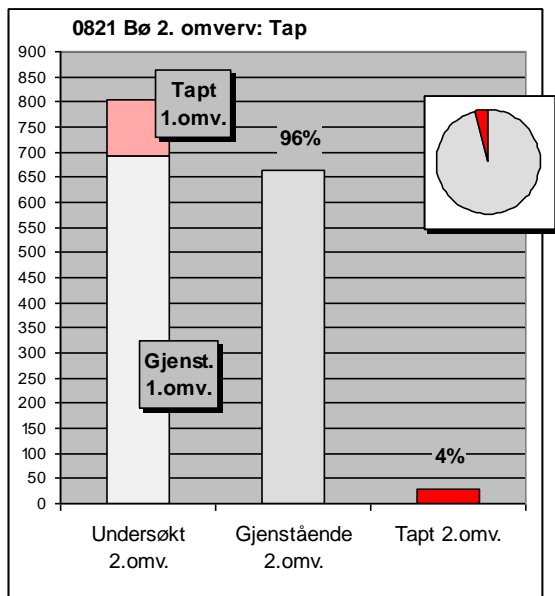
Stabburet (loftet) på Øvre Grini var angrepet av husbukk og råte ved registreringen i 1985. I 2004 var det tatt ned og inngikk derfor som tapt ved 1. omverv. Det er nå gjenoppført og restaurert. (0821-006-089)

3 Resultat

3.1 Tap

3.1.1 Tap – samlet oversikt

Av 692 undersøkte bygninger i Bø er 29 tapt siden 2004. Det vil si at 4,2 % av den undersøkte bygningsmassen i 2009 er borte.

663 bygninger står fortsatt.

Sammenlignet med utgangspunktet for SEFRAK-registreringen (1984–88) er nå akkumulert tap i den opprinnelige registreringsbestanden 17 %, mot 14 % i 2004.

Ett hus, et stabbur, notert som tapt i 2004, er gjenoppført i opprinnelig miljø. Noen flere er tatt ned for lagring, uten at videre planer er kjent i detaljer.

Tunet på Nordistugo Stokland var tilnærmet komplett med flere hus satt i stand ved 1. omv. Det var også planer om å restaurere fjøset. Eier hadde søkt om midler til dette, men fått avslag. Så falt huset sammen under snøtyngden en vinter. (0821-008-042)

Stuebygningen på "Su-Roe" ligger i skogbrynet et steinkast unna hovedgårdens tun og skal ha vært husmannsplass. Den var ikke i bruk ved registreringen i 1984, men ble siden satt i stand med bl.a. nytt tekke og var ved 1. omverv brukt til utleie (innfelt foto). For noen år siden ble huset nær totalskadd ved brann – deler av veggene står, men taket er rast sammen. Det er planer om å sette det opp igjen slik det var, men uten tak inngår det som tapt ved 2. omverv. (0821-006-005)

Stuebygningen på Moen skal ha vært seterbu på Haugestul før den ble satt opp her som bolighus i 1912. Ved registreringen var den i bruk som fritidsbolig. Moen ligger i et sandmobelte nord for Bøbyen der det er registrert flere slike plasser. I dag fortettes omgivelsene med boligfelt. Huset er nå tapt i brann, som mest sannsynlig skyldes at området ble oppholdssted for narkomane. (0821-009-110)

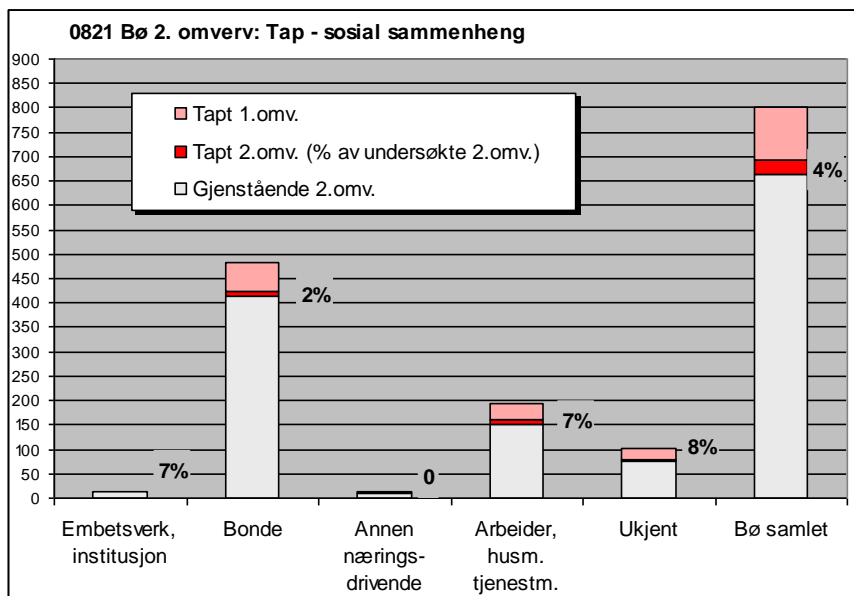

Bekkhuset på Eikja var pusset opp med nytt torvtak ved 1. omverv (foto til høyre). Det sto i rekke med loftene, men er nå tatt ned for å flyttes. Det er ennå ikke satt opp, og ligger lagret. Det inngår som tapt i undersøkelsen for 2. omverv. (0821-004-008)

Smia på Nerbø ble satt opp et godt stykke unna gårdstunet, men i tilknytning til alléen. Den var merket av manglende bruk og forfall også ved registreringen i 1984. I 2004 lå taket så vidt, men er nå falt inn og huset inngår som tapt. (0821-006-024)

3.1.2 Tap – samfunnssektor og sosial miljøsammenheng

Den største gruppen "Bonde" har tap på det halve av gjennomsnittet. "Arbeider, husmann tjenestemann", den nest største gruppen, har tapsprosent nær dobbelt så høyt som gjennomsnittet.

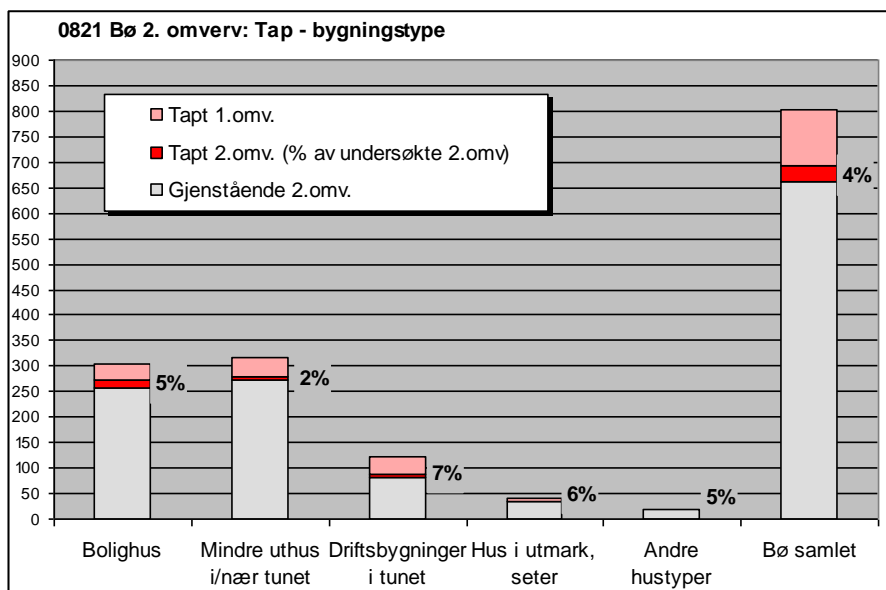
På ett hus nær er tapene mellom 1. og 2. omverv knyttet til landbrukssektoren. Unntaket gjelder en skolestue som brant. Med utgangspunkt i den lille gruppen hus knyttet til det offentlige gir det en tapsprosent lik husmennenes.

Alle tapene i gruppen "Arbeider, husmann tjenestemann" gjelder husmannsplasser. Resultatet samsvarer med trenden fra 1. omverv, men er enda tydeligere. Hus knyttet til husmannsplasser i Bø forsvinner i raskere takt enn i bondebebyggelsen for øvrig. I den tapte husmannsbebyggelsen er det en klar overvekt av bolighus. 82 % av tapene på plassene gjelder bolighus. For den øvrige bebyggelsen er andelen bolighus av de tapte 28 %. Siden bolighusene ofte er de siste husene som står igjen, betyr det at når disse blir borte, forsvinner det siste huset som dokumenterer plassen. I bondebebyggelsen er tapene spredt på flere hustyper.

Dette småbruket på Bakås skal ha bakgrunn som husmannsplass. Med unntak av nytt taktekke var stuebygningen uendret ved 1. omverv. Det brant vinteren 2009 og nytt hus er under oppføring (foto til høyre). Huset er et av flere våningshus på husmannsplasser som har brent mellom 1. og 2. omverv. (0821-003-069)

3.1.3 Tap – bygningstyper

Landbrukets driftsbygninger og utmarkshus skiller seg mest ut med høye relative tapsandeler. Men også bolighusene har tap over gjennomsnittet.

Tapene følger i hovedtrekk trenden fra 1. omverv, driftsbygninger og utmarkshus lå også da på topp. Av driftsbygningene i tunet er det en klar overvekt av kategorien "fjøs, stall, låve". Det er påfallende færre tap i gruppen "Mindre uthus i/nær tunet" der tapet sist lå nærmere gjennomsnittet. Som ved 1. omverv er det stabburet som kommer best ut i gruppen, bare ett har gått tapt.

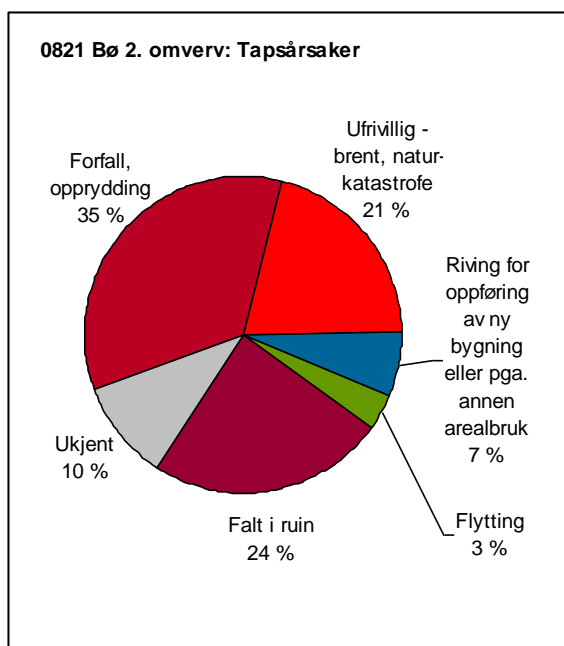
Utmarkshusene lå sist likt med gjennomsnittet, nå ligger tapet over. Tapet består kun av to hus, men gruppen er i utgangspunktet liten i forhold til hva en kunne vente i en kommune som Bø, og kategorien framstår som sårbar.

En annen forskjell fra 1. omverv er at innhogget av bolighus er noe større nå. Det er særlig tapene av stuebygningene på husmannsplassene som gir "Bolighus" en større tapsandel.

Småbruket Flåta på Åse ble fraflyttet så tidlig som i 1920-årene og har siden vært drevet som tilleggsjord. Uthusene ble revet for flere år siden, men stuebygningen sto som lagerhus ved registreringen i 1985. Den sto fortsatt ved 1. omverv, men er nå revet. (0821-008-134)

3.1.4 Tapsårsaker

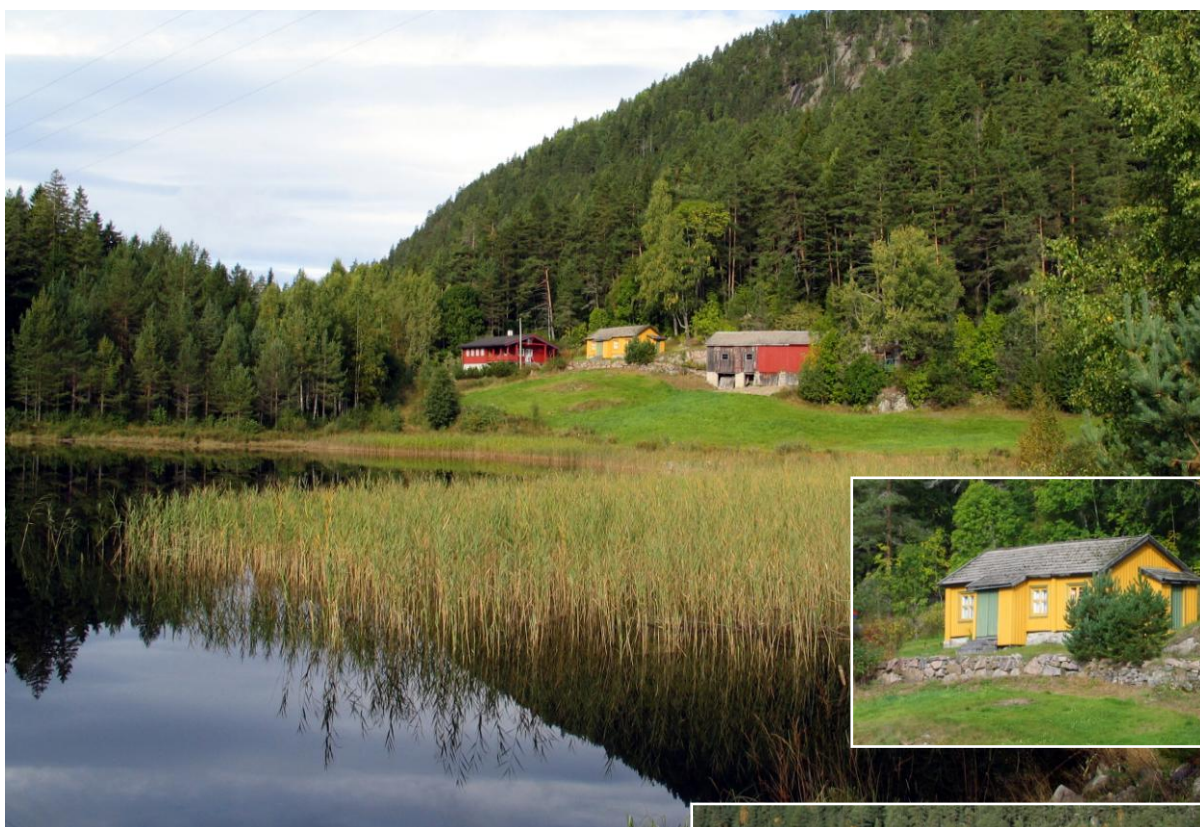
Forfall er fortsatt den viktigste årsaken til at hus har gått tapt i Bø – direkte og indirekte. Der nest kommer brann med 21 %.

De forfallsrelaterte tapsårsaker står bak 57 % av tapene. Det er en noe større andel enn i 2004.

Ny arealbruk og flytting utgjør kun mindre segmenter – 10 % til sammen. Ny arealbruk hadde noe større andel sist.

Den mest påfallende forskjellen siden 1. omverv er det relativt store segmentet med hus tapt i brann. Det er individuelle branner det er snakk om, på ulike steder i kommunen, men en relativ stor andel gjelder våningshus på husmannsplasser.

Oversikten over tapsårsaker er grovmasket og kan være overlappende.

Stuebygningen på Sommerligrav var uten endring siden registreringen i 1984 ved 1. omverv. Planen var å pusse den opp, men golvet viste seg så soppskadet at huset isteden ble revet. Sommerligrav har bakgrunn som husmannsplass under Uvdal. Husene lå på rekke i lia som en ofte finner på småbruk med slik beliggenhet. Dagens reduserte tun nederst til høyre. (0821-004-043)

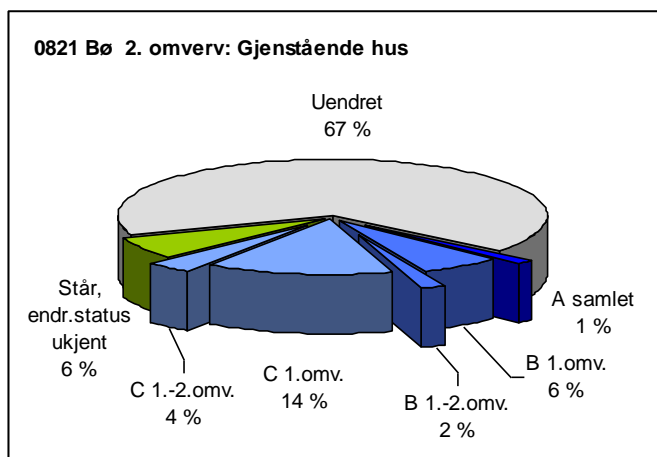
3.2 Endringer av gjenstående bygninger

Grunnlaget for undersøkelsen er de samme 663 gjenstående bygningene som er beskrevet i kapittel 3.1. I dette kapittelet gjøres det rede for hva som har skjedd med disse.

To forhold belyses:

- Endringer i form av tilbygg, påbygg, andre ombygginger
- Bygningenes tilstand/forfall

3.2.1 Endringer – samlet oversikt

Det samlede antallet endrete hus siden SEFRAK-registreringen (1984–88) er etter 2. omverv 179 og utgjør ca. 27 % av de gjenstående bygningene.

I perioden 2004–2009 har i alt 37 flere hus status som "endret" – A, B eller C. Andelen endrete (av gjenstående) har økt med 6 % sammenlignet med 2004, og de nye endrete er fordelt på gruppene B og C, med overvekt på C.

For en gruppe på 6 % er endringsstatus ukjent.

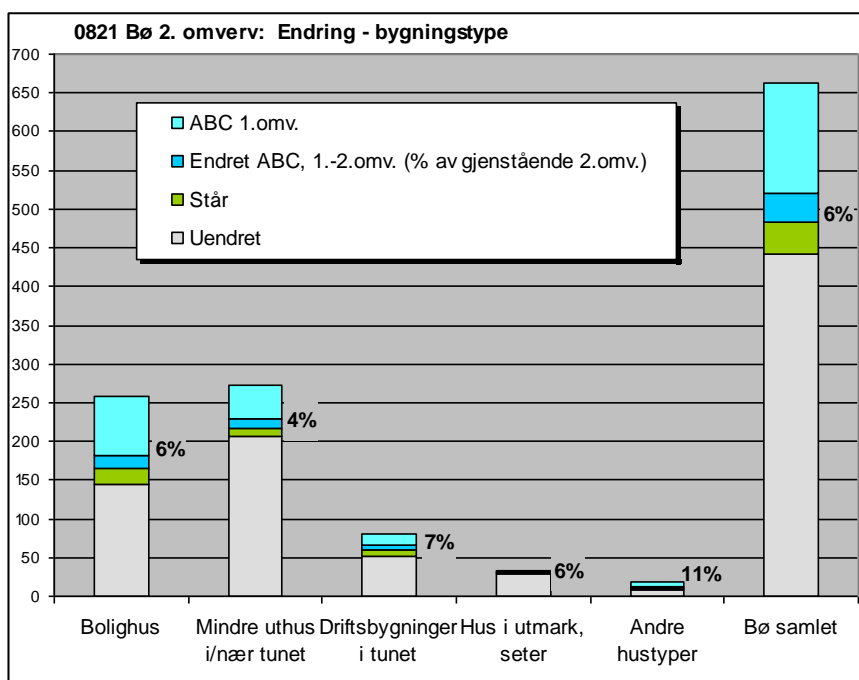
Ca. 67 % av den gjenstående bebyggelsen i Bø fra før 1900 står i store trekk slik den var ved førstegangsregistrering.

Tallene over nye hus med status "Endret" i forhold til opprinnelig SEFRAK-registrering gir ikke et fullstendig bilde av hvor mange hus det har "skjedd noe med" i perioden. Noen er endret slik at det bare forsterker endringstypen de fikk ved 1. omverv. Noen er pusset opp uten endring. Med disse øker gruppen hus "det har skjedd" noe med i perioden til ca. 12 %. Her inngår også hus under ombygging.

I de mest sentrale områdene av skolebygda Bø har sidebygninger og overflødige våningshus fått nye muligheter til fortsatt bruk. I 2004 var stuebygningen på dette småbruket uendret og holdt i hevd ved utleie til studenter. Ved 2. omverv er den pusset opp og har fått et lite tilbygg med sanitæranlegg. Huset blir trolig snart det eneste som står igjen etter småbruket, låven er i ruin og stabburet sterkt skadet. Endringen er klassifisert som type B. (0821-006-079)

3.2.2 Endring – bygningstyper

Det er den lille gruppen med "Andre hustyper" og "Driftsbygninger i tunet" som topper oversikten over prosentandeler "nye endrete" i perioden. Bolighusene følger gjennomsnittet.

Det er noe uventet at driftsbygningene har såpass stor relativ andel av de nye endrete. Endringsandelen var noe lavere sist. Det er ulike typer endringer det er snakk om, og det gjelder både enhetslåven og den mer alderdommelige "fjøs, stall, låve". Noen få driftsbygninger er også under utbedring (i segmentet "Står") med ukjent endringsstatus. Tallene viser at deler av bestanden med eldre driftsbygninger i Bø holdes i hevd, tross høye tapstall og høy andel i dårlig stand.

Bolighusene var klart den mest endrete hustypen ved 1. omverv. De har ikke økt sin relative andel av "nye endrete" denne gangen, men følger gjennomsnittet. Fortsatt er det bolighusene, driftsbygningene og sidebygningene som har størst innslag av de mest omfattende endringstypene.

Blant småhusene i tunet er det sidebygningene som har størst andel av de "nye endrete". Bak en del av disse endringene står som sist "skolebygda Bø". Bryggerhus og drengestuer pusses opp for å huse studenter i vinterhalvåret, gjerne kombinert med turisme om sommeren.

Utmarksbebyggelsen følger gjennomsnittet mht. endringer. Endringsandelen her gjelder to seterstuer, og er uten arealutvidelse. Også undersøkelsen for 1. omverv viste lite endringer i utmarksbebyggelsen.

Trenden med "tilbakeført stilpreg" er fortsatt sporbar i materialet. Ca. 16 % av de nye endringene kan karakteriseres som tilbakeførte – løst definert. En del av disse har fått tilskudd gjennom SMIL-ordningen (Spesielle miljøtiltak i jordbruket).

Man vurderte å rive låven på Tveitan ved registreringen i 1988, men den var pusset opp til status C ved forrige omverv – med nytt platetak, kledning, vinduer og skyvedører som viktige nye elementer. Låven er trolig satt opp i første halvdel av 1800-tallet og er en klassisk, tredelt tømmerlåve med skåler på langsida. Ved 2. omverv er den tilbygd et stort redskapsskjul i lengderetning. Ny endringsstatus er B. (0821-001-004)

Våningshuset på Sissejord kan være fra slutten av 1700-tallet, men er bygd ut i etapper, sist med et tilbygg i 1960-årene. Funkisvinduene ved registreringen i 1988 skal være fra 1948. De gamle skal ha vært klassisistiske med spisse gavler. Ved oppussingen har de nå fått sveitserstildecor. Endringen er klassifisert som type B. (0821-005-024)

Låven på husmannsplassen "Smestad-Innleggen" er en tredelt tømmerlåve med matbu i ene enden. Fjøset i andre enden ble fornyet i 1952. Siden 1. omverv er huset forlenget med garasje. Garasjetilbygg under halvtak som her er et relativt vanlig fornyelseselement på denne typen hus. Endringen er klassifisert som type B. (0821-006-031)

Eldhuset på Vreim skal være del av en stuebygning flyttet fra en husmannsplass. Bakerovnen ble revet ut i 1970 og huset var kun i bruk som vedskjul ved registreringen i 1987. Siden er det pusset opp og har fått nytt ildsted og skorstein. Vedskjulet for enden er fjernet. Det er ikke uvanlig at skjuldelen til slike småhus blir tatt bort når de settes i stand. Endringen er klassifisert som type B. (0821-011-021)

0821-005-049. Forretningsbygg med pakkbu i Bøbyen, opprinnelig fra 1890-tallet. På 1950-tallet ble hovedbygningen platekledd og vinduene skiftet. I 2004 var den pusset opp til status C – kledningen ble da liggende trepanel og funktiselementer som vinduene og den lille smijernsbalkongen ble byttet ut med "mer moderne". Ved 2. omverv er pakkboden revet og erstattet med et mindre tilbygg. Status er nå endret til B. (0821-005-049)

Sveitserlåven på husmannsplassen Brukås fikk trolig sin form i 1895, men kan være satt sammen av eldre hus. Ved 1. omverv hadde den fått nytt tekke. Siden er den ytterligere restaurert med støtte fra SMIL-ordningen. Endringsstatus er som før type C. (0821-006-061, 062)

Våningshuset på småbruket Sámundkast har fått ny krum tegl på taket til erstatning for sementstein. Endringen er klassifisert som type C. Huset har en lang forhistorie på flyttefot og ble satt opp her i 1937. (0821-008-130)

Husene på skogplassen Stavsholt skal være fra rundt 1870. Den var nedlagt og kun i bruk som "skogshytte" ved registreringen i 1987. Uthuset var merket av forfall. Før 2. omverv brant stuebygningen ned (innfelt). Den er nå i ferd med å erstattes av nytt hus. Driftsbygningen er satt i stand med bl.a. nye dører, men i hovedsak er den slik den var før. Den inngår derfor i undersøkelsen som "Uendret". (0821-011-123)

Våningshuset på Roheim skal være satt opp midt på 1800-tallet og hadde ved registreringen i 1985 en enkeltromsplan med tilbygd trappehus fra 1915. Ved 1. omverv var huken ved inngangen utbygd med nytt bislag og endringsstatus ble B. Ved 2. omverv er huset forlenget med nesten en huslengde, og det har fått en stor veranda i bakkeplan på hagesiden. Arealutvidelsen er stor, men siden det opprinnelige huset er gjenkjennelig er status fortsatt B. (0821-008-171)

Våningshuset på Fossheim skal være fra 1843 og ble bygd som et midtpipehus med firedelt plan. De gamle vinduene ble skiftet på slutten av 1950-tallet. Ved 2. omverv er huset bygd til i lengden og eksteriøret helt fornyet – med rik dekor hentet fra sveitserstilen. Bislaget er nytt, med blondeverk etter mønster fra det gamle bislaget (Foto fra registreringen i 1984 innfelt). (0821-006-060)

I 2004 sto "støllbua" pakket inn i papp og plast "i vente på snekker" etter at det hadde fått ny plassering i tunet. Status var "Står". Huset er nå ferdig pusset opp. Med unntak for framsvalen er kledningen fjernet fra tømmerveggene i loftsetasjen, et endringselement som er typisk, særlig for stabbur og andre mindre tømmerhus. Endringsstatus er C. (0821-009-114)

"Stabburet" på Sissejord skal være bygd rundt 1830. Ved registreringen i 1988 var det angrepet av mott. Det ble så tatt ned for å settes i stand og var nesten ferdig ved 1. omverv. Første etasje er så godt som fornyet, mens tømmeret i andre etasje er intakt. Huset er ført opp igjen etter gammel loftstradisjon, med beitskier av middelaldertype nede og loftssval med glugger istedenfor vinduet. Kledningen på tømmerveggene i 2. etasje er fjernet slik vanlig er når denne typen hus pusses opp. Endringen er klassifisert som type C, men ikke notert som "tilbakeføring". (0821-005-028)

Hovedbygningen ble skadet ved en større brann i tunet der også stabburet gikk tapt. I 2004 var den i ferd med å settes i stand med faglig og økonomisk støtte fra fylket. Status ved 1. omverv var "Står, endringsstatus ukjent". Den er nå ferdig og i tilbakeført stand. Siden bislaget det hadde ved registreringen i 1987 er fjernet, er endringsstatus B. (0821-011-102)

Stuebygningen på Sandstul var i bruk som jakthytte ved registreringen i 1988. Sommeren 2004 er den i ferd med å pusses opp med bidrag fra SMIL-ordningen, og nå er den ferdig. Eneste "endring" i forhold til SEFRAK-status er nytt tekke av bord i stedet for plater. Endringen er klassifisert som type C og notert som en "tilbakeføring". (0821-001-044)

Eldhuset og "Ysteriet" på Staurheim pusses opp høsten 2009 (det store bildet). Ysteriet til venstre fikk nytt tekke med sementstein i 1972, og det er nå "ført tilbake" til krum teglstein. Eldhuset ble sist endret i 1967. Der ble skorsteinen fjernet og det ble satt inn skyvedører til vedskjulet. Denne delen blir nå bygd om. "Ysteriet" er satt i stand med bistand fra SMIL-ordningen. Foto fra SEFRAK-registreringen i 1984 innfelt til høyre. (0821-006-010, 011)

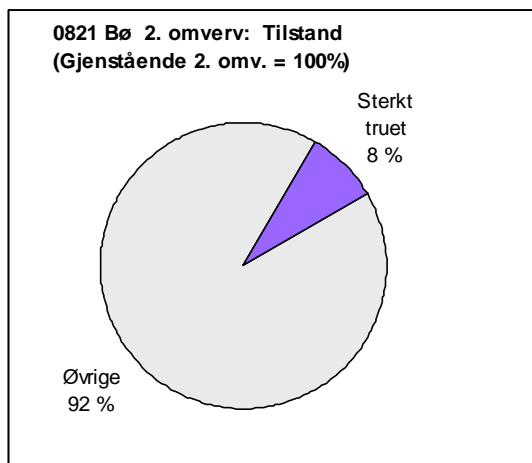
Eldhuset på Jønneberg er pusset opp og taket lagt på nytt med den gamle teglsteinen. Nye skorsteiner blir ikke notert som endring og status er fortsatt "Uendret". (0821-003-017)

Våningshuset på Forberg var under utbedring ved 1. omverv og er nå ferdig. Tidligere sementtakstein er byttet ut med krum tegl. Endringen er klassifisert som type C og notert som en "tilbakeføring". (0821-003-082)

3.3 Tilstand

De gjenværende bygningene er her vurdert etter tilstanden i år 2009.

3.3.1 Tilstand – samlet oversikt

I 2009 har ca. 56 hus status som sterkt truet på grunn av dårlig teknisk tilstand. Det tilsvarer 8 % av de gjenstående SEFRAK-registrerte husene.

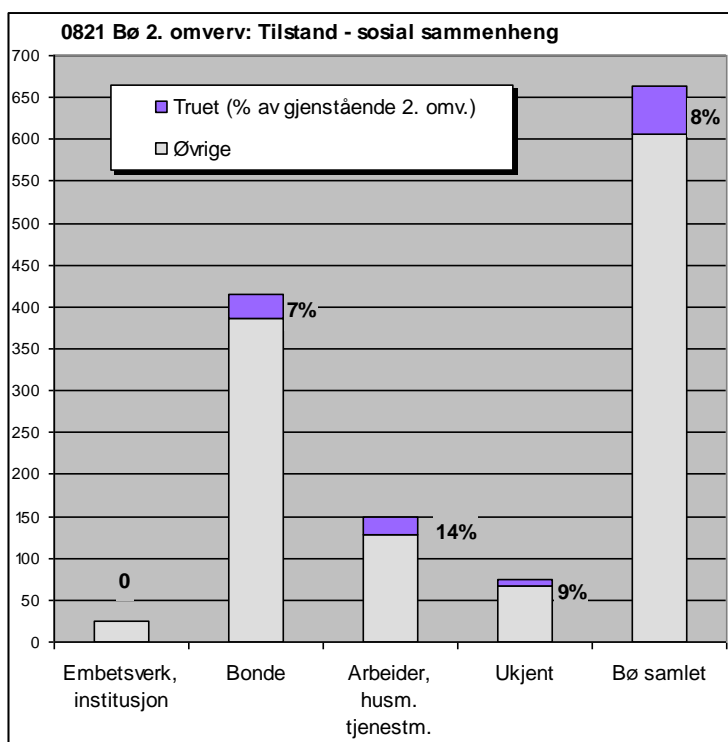
Det er litt høyere enn registrert i 2004. 13 hus som da var truet er nå "tapt". Kun et par er satt i stand.

Tallet over truete er trolig et minimumstall da bare de åpenbart dårligste husene er telt med. Tallet gir en prognose om forventet tap i Bø i kommende år.

Myklestul ligger for seg selv i et skogsområde langt vest i kommunen og grenser til stølsområdene. Bebyggelsen har bakgrunn som husmannsplass, men navnet forteller at stedet også har vært brukt som støl. Stuebygningen hadde funksjon av tilfeldig lager ved registreringen i 1987, og det opplyses at huset er i dårlig stand. Nå er jordveien i ferd med å gro til. Andelen truete hus på husmannsplasser er dobbelt så høy som på andre bruk. (0821-011-124)

3.3.2 Tilstand – sosial miljøsammenheng

Andelen truete hus med bakgrunn i husmannsplassene er dobbelt så høy som for kategorien "Bonde" og godt over gjennomsnittet.

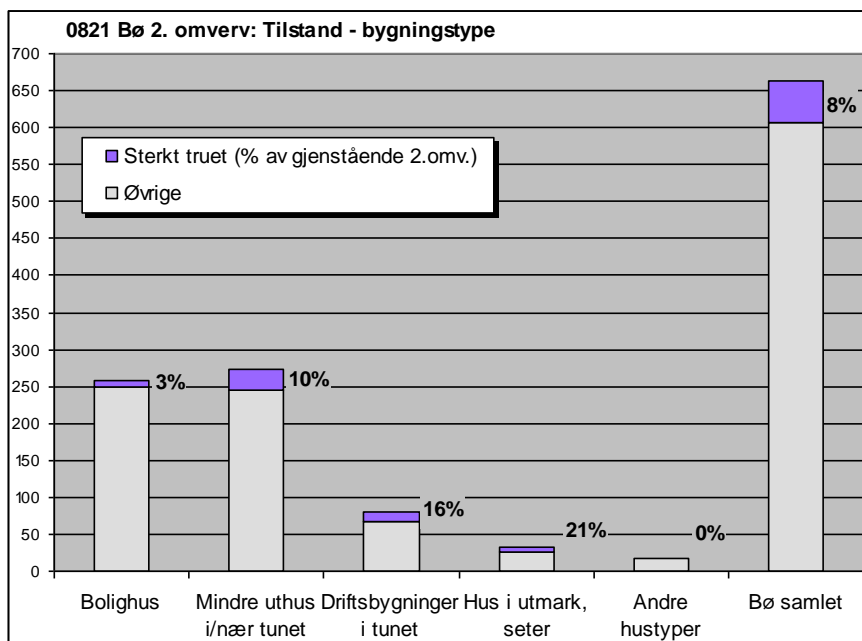
Resultatet følger trenden fra 1. omverv, men med større negativt utslag for husmannsplassene denne gangen. Det er de fraflyttete plassene som gir den høye andelen truete. Trusselbildet gjelder ulike hus typer, her er det ingen forskjell på bondegårdene og husmannsplassene. Trolig hører også en del av husene i gruppen "Ukjent" opprinnelig til husmannsplasser eller småbruk.

Fraflyttet husmannsplass i hoveddalføret, der våningshus, stabbur og eldhus er registrert. Ved 1. omverv var situasjonen stort sett uendret siden registreringen i 1987, men i løpet av de fem siste årene har taket på våningshuset falt sammen. Huset inngår nå som tapt i statistikken. (0821-011-094-096)

3.3.3 Tilstand – bygningstyper

Det er jordbrukets uthus i tun og utmark som har størst prosentandel i dårlig stand. Utmarkshusene toppe med 21 %, men driftsbygningene i tunet følger tett etter. Bolighusenes andel ligger under det halve av gjennomsnittet.

Tallene bekrefter bildet fra 1. omv. Av driftsbygningene i tunet er det særlig kategorien "fjøs, stall, låve" som er i dårlig stand. Enhetslåvene har andel under gjennomsnittet. Av de mindre uthusene i tunet er som ventet stabburet i bedre stand enn sidebygninger og andre småhus.

I utmarka er det utløene, sommerfjøsene i heimemarka og seterfjøsene som er de dårligste. De registrerte seterstuene i Bø er i god stand.

Smia på Nordby kan være satt opp rundt 1850 og var i bruk til ca. 1950. Taket ble lagt på nytt i slutten av 1930-årene, men er nå salrygget og på vei ned. Kategorien "Mindre uthus i/nær tunet" har prosentvis den høyeste andelen av "Truete" hus i Bø – 26 %. (0821-006-056)

Nedlagte gårdsbruk skaper overflødig bebyggelse også i den sentrale delen av bygda. På begge bruk her var drift opphørt ved registreringen i 1985 og huset til venstre sto tomt, nå også det til høyre. Driftsbygningene er borte, dels registrert som tap til 1. omverv. Forfalne hus har ofte bevart mange fine originale detaljer. (0821-006-095, 0821-006-111)

Husmannsplass med stuebygning, fjøs og låve registrert. Plassen var bebodd til midt på 1960-tallet, mens drift av jordveien tok slutt noen år før. Stuebygningen holdes i hevd og det opplyses ved registreringen i 1986 at den leies ut som hytte. Uthusene merkes av manglende bruk over tid og særlig låven begynner å sige i bakkant. (0821-009-097)

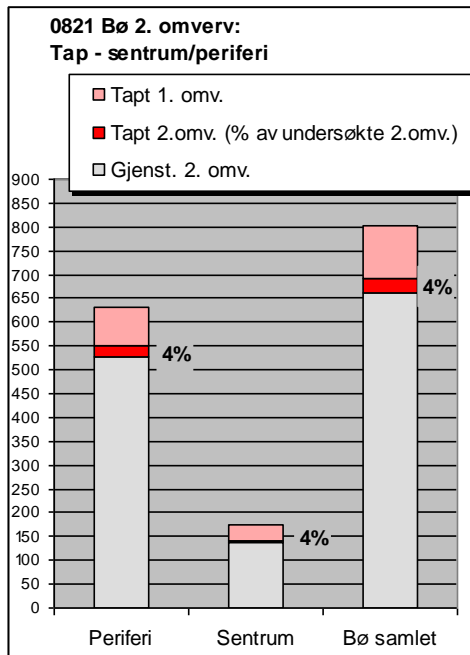

I kategorien "Utløe, sommerfjøs" er det få utløer i Bø-materialet, noen flere sommerfjøs. Denne høybua hører til Åse. Den er i utgangspunktet ei solid tømmerbu, men stakkene nederst på oppsida er nå i ferd med å rotne bort, og huset vil snart begynne å sige mer merkbart. (0821-008-131)

4 Geografiske variasjoner

4.1 Tap og geografiske variasjoner

I Bø er undersøkelsen over sentrum/periferi og tettbygd/spredtbygd sammenfallende. De to sentrale kretsene 5 Myklebø og 6 Bø, som omfatter kommunesenteret Bøbyen og den nærmeste bygda som omgir denne, er også de samme som er berørt av tettbebyggelse.

Det er ingen forskjell i tapsandeler mellom de sentrale og mer perifere områdene.

Resultatet samsvarer ikke med 1. omverv. Da lå tapet i de sentrale områdene klart høyere.

Om man går inn på de enkelte kretsene, er det likevel visse likheter. Ved begge omverv topper utkantkretsen Vatnar med høyest tapsprosent. Som sist er det dertil en annen krets med tap over gjennomsnittet – i 2004 var det Bø, i 2009 Folkestad. Begge har områder som strekker seg inn mot sentrumskretsene.

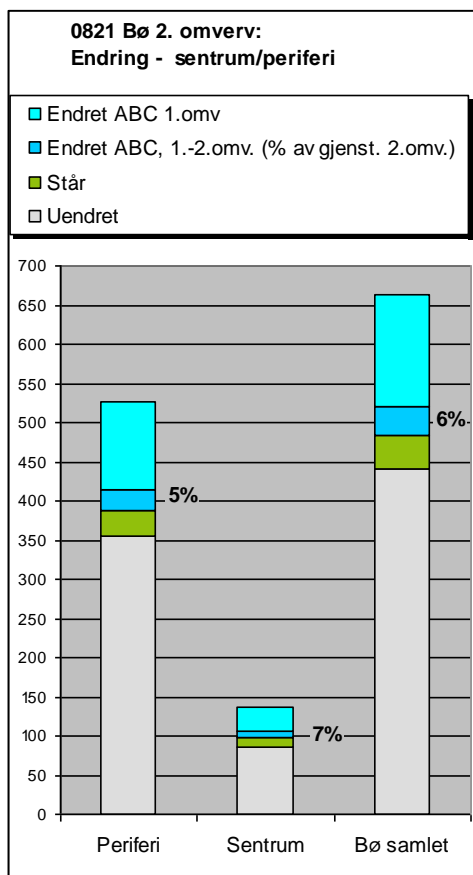
Selv om sentrumsaspektet ved tapene er noe svakere ved dette omvervet, er mye av mønsteret det samme. Dels finner man fortsatt de høyeste tapene i de mest aktive jordbruks-grendene sentralt i dalføret, dels i et mer perifert utkantområde med rester av småbruk og setrer.

Både utkant og sentral beliggenhet er faktorer som kan disponere for tap av eldre hus.

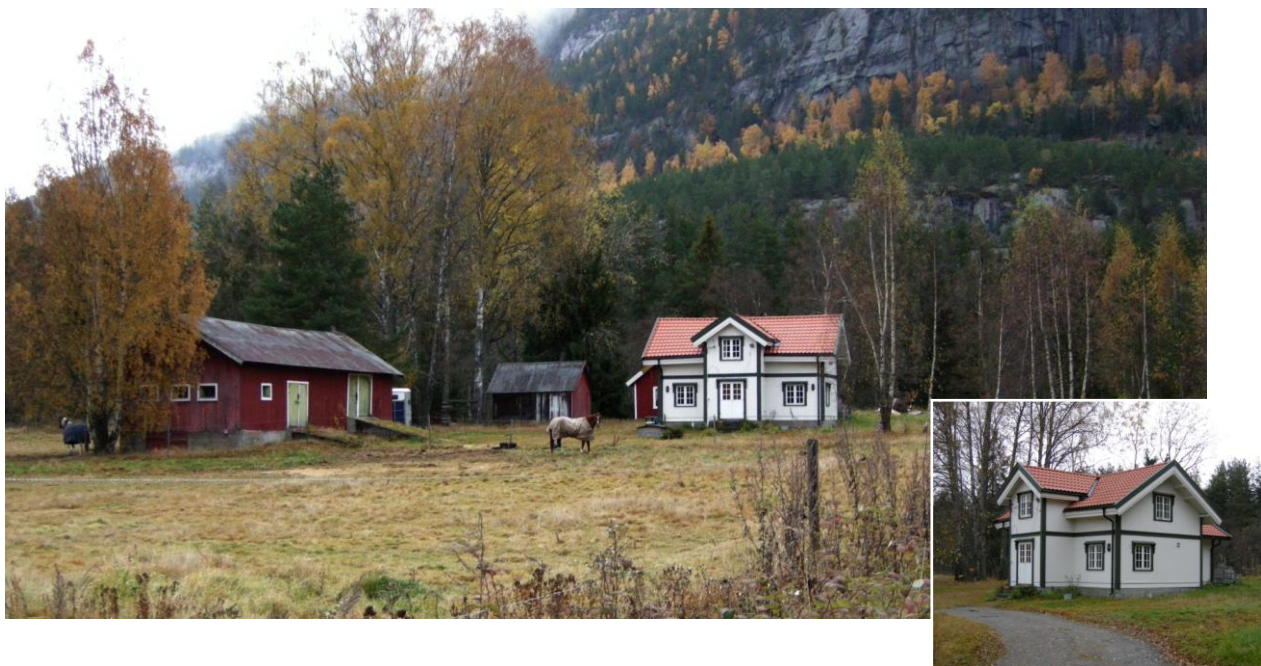
Fjøset på Nutestøl er et ganske stort gråsteinsfjøs som skal være gammelt, kanskje eldre enn 1800 (foto fra registreringen i 1986). Taket ble fornyet i 1942 og trolig skriver flistekket det hadde ved registreringen i 1986 seg fra da. Det var dårlig ved registreringen og er nå falt ned. Seterfjøs har en høy tapsandel målt i prosenter ved begge omverv, men tallmaterialet er lite. Desimeringen av denne typen hus var kommet langt alt ved SEFRAK-registreringen i 1984–88. (0821-009-087)

4.2 Endringer og geografiske variasjoner

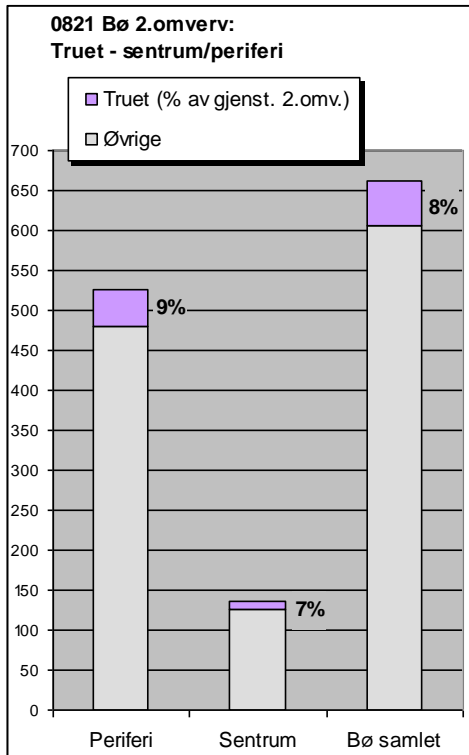
Endringsaktiviteten har vært noe større i de sentrale områdene.

Ved forrige omverv var det ingen forskjeller å spore, heller ikke på enkeltkrets-nivå. Nå er det to kretser som peker seg ut med større tilvekst av endrete hus enn de andre. Den ene er Myklebø som omfatter Bøbyen og altså er sentral. Den andre, Øvre Bø, ligger mer perifert mot kommunegrensa i vest, men i det sentrale dalføret. Det er likevel vanskelig å se at tettstedspress er noen viktig faktor i endring av hus.

Småbruk langs hovedveien i det sentrale dalføret i krets "Øvre Bø". Våningshuset er pusset opp og utvidet med et utbygg midt på baksiden som er lavere og trukket inn fra hjørnene. Fronten og fasadene framstår som før. Endringen er klassifisert som type B. (0821-001-021)

4.3 Tilstand og geografiske variasjoner

Andelen hus i dårlig stand er noe lavere i den sentrale delen av kommunen.

Det er motsatt av trenden fra 1. omvrv. Bildet er endret ved at et par av de dårlige husene i "sentrum" nå er revet og et par andre satt i stand.

Dette eldhuset på Sissejord var i dårlig forfatning i 2004 etter lang tid uten funksjoner. Det er nå satt i stand og er med levegg blitt del av en skjermet hageplass. Også våningshuset er under endring og utbygging. Gården ligger i krets 6 Bø i den sentrale delen av bygda, ved en av hovedveiene til Bøbyen. (0821-006-075)

5 Utvikling og tendenser

5.1 Hovedtrekk ved kommunens utvikling

5.1.1 Folketall og bosettingsmønster

Innbyggertallet i Bø i januar 2009 rundet 5 500. Siden 1. omverv i 2004 har det vært en vekst på 7 %. Tilveksten fra SEFRAK-registreringen begynte i 1984 fram til 2009 har vært på 22 %. Av kommunene som undersøkes i 2009 er Bø den som har hatt sterkest folkevekst. Det er forventet fortsatt vekst. Andelen bosatt i tettbygde strøk er 57 %, det er en økning på 2 % sammenlignet med 2004.

Sysselsatte med arbeidssted i kommunen fordelte seg i 2007 på: primærnærings 2,0 %, sekundærnærings 18,8 %, tertiærnærings 78,8 %.

5.1.2 Kulturminner i plansammenheng

Gjeldende kommuneplan for Bø 2008–2020 ble vedtatt mars 2009. Samfunnsdelen, som presenterer overordna mål og langsiktige målsettinger for utviklingen i Bø, har ikke kulturminner som eget tema. Kulturminner og kulturlandskap er nevnt i forskriftene knyttet til arealdelen. Her er båndlagte områder med freda kulturminner listet opp. Om spredt bosetting i LNF-sone B heter det at dette ikke er tillat i områder med verdifulle kulturminner som er vist i plankartet. Kulturlandskap er nevnt flere steder. For tre områder (Sanda, Vreimsida, Forberg) er det særskilt krav om at (...) "Det skal leggest avgjerande vekt på korleis bygget vert eksponert i høve til kulturlandskapet". Som avgrenset område med særskilte verne- eller bruksinteresser er sju kulturlandskap listet opp: Jønneberg, Bøhaugen–Nordbø, Prestegårdshavna, Liheia, Gvålahaugen, Stoklandsheia og Froberg. Det framheves som en retningslinje at (...) "Innafor viktige kulturlandskap bør det ikkje tillatast andre bygg eller tiltak enn dei som er knytt til stadbunden næring."

Kommunen vedtok september 2009 at det skulle utarbeides en kommunedelplan for kunst og kultur. Der vil kulturminnevern bli et eget tema, ifølge utkastet til planprogrammet.

Mellom 2004 og 2009 har 10 hus i Bø fått tildelt midler til istandsetting gjennom SMIL-ordningen. Midlene er fordelt på ulike hustyper.

5.2 Tendenser i trusselbildet.

Tapet i Bø i denne siste 5-årsperioden er på 4,2 %, og årlig gjennomsnittlig tap har vært 0,84 %. Ved 1. omverv var tapet 14 %. Registreringsperioden for SEFRAK i Bø strakk seg over 5 år fra 1984 til 1988 med et tyngdepunkt i de to første årene. Gjennomsnittlig tap for denne perioden, med 1985 eller 1986, som utgangspunkt ligger rundt 0,73–0,77 %. Et årlig tap på 0,84 % i det siste omdrevet indikerer derfor en økning i tapsfrekvensen, det har i hvert fall ikke vært tilbakegang.

En tapsårsak som peker seg ut til forskjell fra sist er de mange brannene, seks brente hus gir utslag på resultatet. Uten disse ville årlig tap ligget på 0,66 %.

Bø er en vekstkommune, og man skulle ventet at arealpress på byggeområder ville gitt utslag i form av rivepress på eldre hus. Men det er ingen klare indikasjoner på det i materialet. Relativt sett har ny arealbruk som tapsårsak gått tilbake siden 1. omverv, og ingen kan knyttes til tettstedspress i form av utbyggingsområder.

Manglende bruk og forfall er den viktigste årsaken til at hus har gått tapt ved begge omverv. Det er her det viktigste trusselbildet vil ligge også framover. Landbrukssektoren dominerer materialet i Bø, og på ett hus nær er alle tapene knyttet til denne. Det er fortsatt hus typer knyttet til gamle driftsformer som har vært mest utsatt. Det eldste sjiktet med funksjonsspesialiserte hus som tømmerlåver og smier topper tapsoversikten og vil, sammen med andre hus i samme kategori, fortsette med det på grunn av stor andel i dårlig stand.

De fleste av de forfalle husene står i gårdstun etter på forlatte bruk og husmannsplasser. De er spredt over hele bygda med et tyngdepunkt i skogene mot nord. Segmentet med utmarkshus er ikke så stort i Bø, men her gir andelen seterfjøs og sommerfjøs i dårlig stand dårlige prognoser for årene framover.

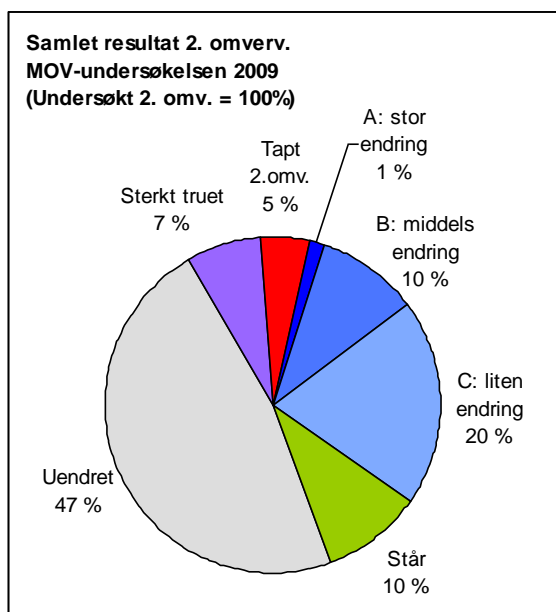
Samtidig viser oversikten over endringer at deler av bestanden med eldre driftsbygninger i Bø holdes i hevd, tross høye tapstall og høy andel i dårlig stand. Sidebygningene ligger godt over gjennomsnittet når det gjelder dårlig tilstand, men blant småhusene i tunet er det disse som har størst andel av de nye endrete. Bak en del av disse endringene står "skolebygda Bø". Bryggerhus og drengestuer pusses opp for å huse studenter i vinterhalvåret, gjerne kombinert med turisme om sommeren. Det gjelder også noen av de "overflødige" våningshusene. Trenden kom også fram ved 1. omverv, og ligger nok i noen grad bak sammenligningen av områder som viser at hus i sentrale bygder endres mest.

Ved begge omverv har det kommet fram at hus med bakgrunn på husmannsplasser er særlig sårbare. Både tapsprosent og andel i dårlig stand er nær den dobbelte av gjennomsnittet. Mange av de tapte plasshusene gjelder bolighus, og her påvirker de mange brannene tapsbildet. De brente husmannsstuene var ikke i spesielt dårlig stand. De dårligste husene som står igjen på plassene fordeler seg på alle typer hus knyttet til gårdstunet, og her er situasjonen lik på gårder og plasser. Noen steder holdes stuebygningen i hevd som fritidsbolig eller jakthytte, mens man ikke har funnet noen funksjon for uthusene – som forfaller. Med den store prosentandelen husmannshus i dårlig stand er det å vente at bestanden reduseres også i årene som kommer.

6 Samlet resultatoversikt MOV 2009

6.1 Kvantitative forandringer samlet 2009

Kommune	1. omverv			Resultat 2. omverv, undersøkt 2009 100 %											
	Under søkt	Tapt		Tapt		Sterkt truet		A: stor endring		B: middels endring		C: liten endring		Står	Øvrige
		antall	%	anta ll	%	antall	%	antall	%	anta ll	%	antall	%		
0105 Sarpsborg	1655	232	14 %	76	5 %	94	7 %	19	1 %	146	10 %	322	23 %	171	595
0702 Holmestrand	477	46	10 %	17	4 %	25	6 %	5	1 %	45	10 %	85	20 %	33	222
0821 Bø	803	111	14 %	29	4 %	56	8 %	9	1 %	53	8 %	114	16 %	41	390
1242 Samnanger	468	102	22 %	21	6 %	36	10 %	6	2 %	36	10 %	60	16 %	42	166
MOV 2009	3403	491	14 %	143	5 %	211	7 %	39	1 %	279	10 %	581	20 %	287	1372

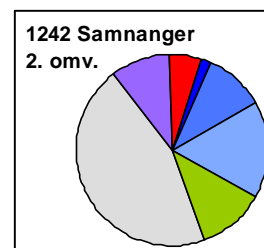
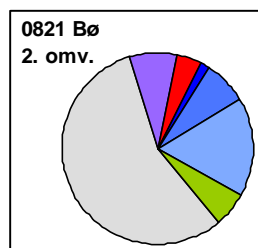
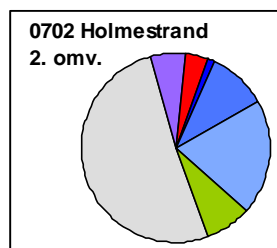
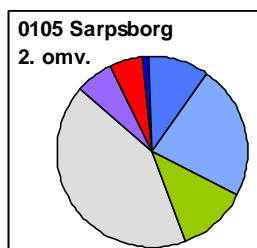
Nøkkeltall MOV 2004–2009: I perioden har 1432 hus gått tapt i de fire kommunene. Det tilsvarer en samlet prosentandel på 4,9 og et årlig tap på 0,98 %.

MOV-undersøkelsen 2009 omfatter 2912 bygninger.

ca. 210 bygninger er så sterkt truet på grunn av svekket teknisk tilstand at de er rivingstruet. Det tilsvarer 7 % av de undersøkte bygningene. Dette er et minimumstall.

Bare 39 hus, dvs. 1 %, er så sterkt ombygde at de er vanskelige å kjenne igjen – endringstype A.

Tallene for tapt, sterkt truet og stor endring (endringstype A) utgjør til sammen en bolk på ca. 13 % av de undersøkte i 2009.

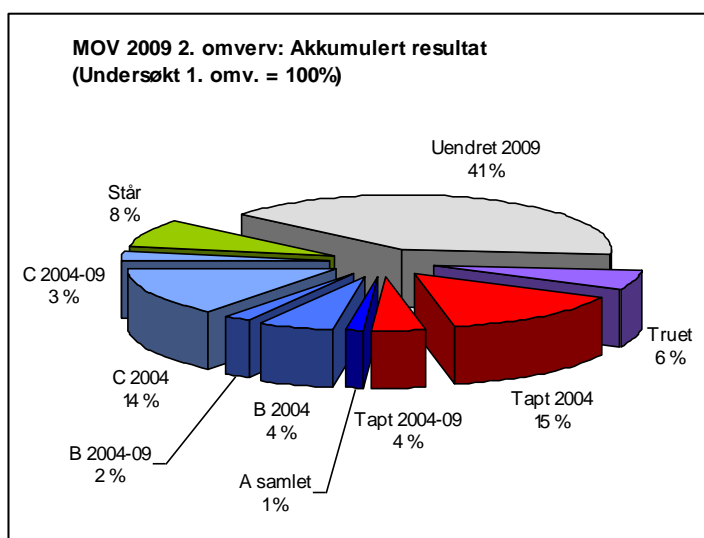
Samnanger har i forhold til antall registrerte høyest andel nye tap – 5,7 %. Men Sarpsborg følger like etter med 5,3 %. Det er med andre ord de mest ulike kommunene i omvervet, både i geografisk forstand og med tanke på kulturminnebestanden, som har de største tapene i perioden. Det følger

trenden som ble antydnet etter 1. omverv. Holmestrand og Bø ligger nærmere hverandre med tap på henholdsvis 3,7 og 4, 2 %.

Når det gjelder det viktigste trusselbildet, tap, truet og endringstype A samlet, er bildet mer moderert. Men også her topper Samnanger med andel på 17 %. Derneft kommer Bø med 14 %, men det er ikke så stor avstand til Sarpsborg som har 13 % og Holmestrand som har 11 %. Det er den relativt store andelen hus i dårlig stand i Samnanger og Bø som gir dette utslaget.

Bykommunene Sarpsborg og Holmestrand ligger på topp når det gjelder andel endrete hus.

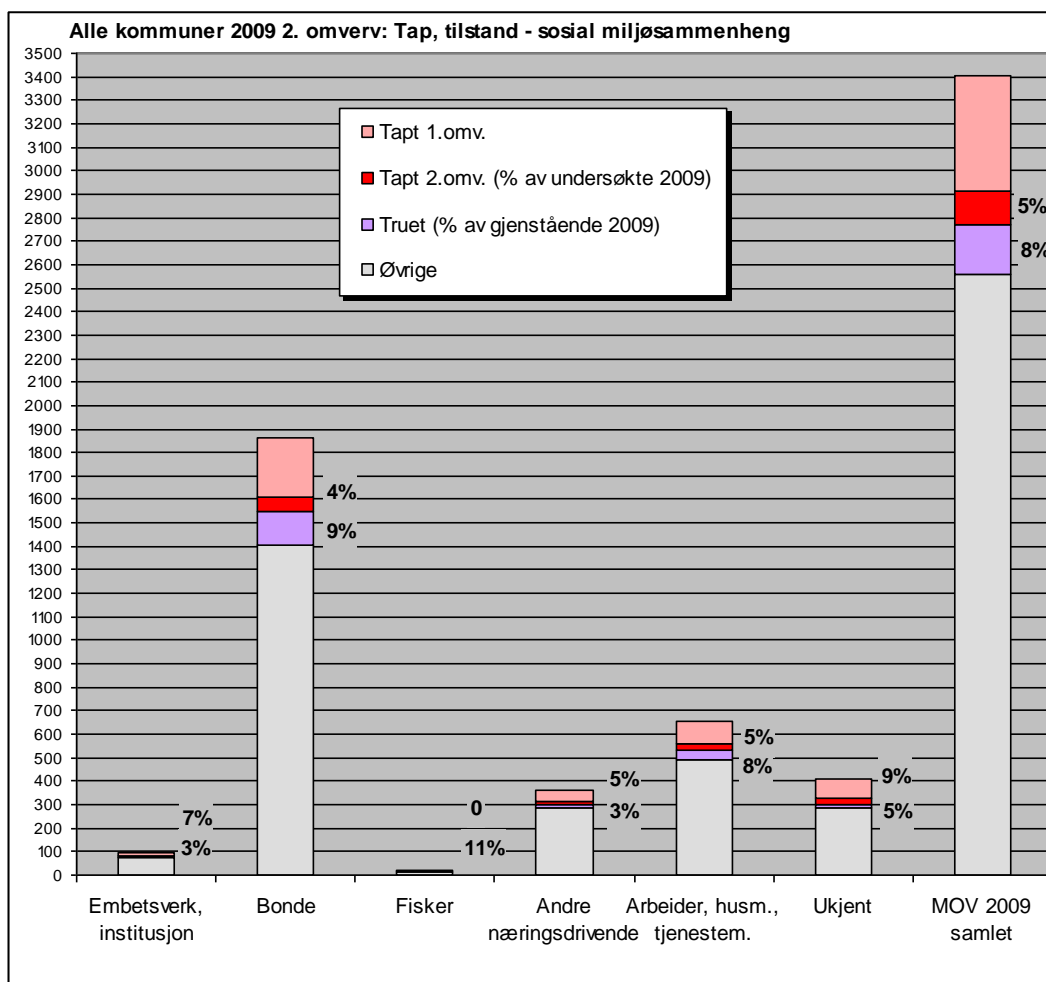

Om man tar utgangspunkt i bygningene som ble undersøkt i 1. omverv, er akkumulert tap i 2009 19 % – mot 14 % i 2004.

Tilsvarende er akkumulert andel tapte, truete og endringsgruppe A nå ca. 26 % – mot 21 % i 2004.

6.2 Kvalitative forandringer

6.2.1 Bestandsutviklingen i forhold til sosial miljøsammenheng

Andelen nye tap i kategorien "Arbeider, husmann, tjenestemann" ligger likt med gjennomsnittet og litt høyere enn bondestanden. Høy andel gjestående hus i kritisk dårlig stand tilsier flere tap også i nærmeste framtid for begge gruppene. Den lille gruppen hus knyttet til fiskerstanden har ikke tap, men høy prosentandel hus i dårlig stand.

"Andre næringsdrivende" ligger likt med gjennomsnittet når det gjelder tap, mens hus knyttet til embetsverk og offentlige institusjoner har tap over gjennomsnittet. I begge disse kategoriene er andelen hus i dårlig stand relativt lav.

De fire kommunene som ble undersøkt i 2004–2009 er svært forskjellige når det gjelder kulturhistorisk bakgrunn, noe som gjenspeiler seg i kulturminnebestanden. Særlig de gamle bykommunene Holmestrand og Sarpsborg skiller seg ut med et bredere spekter kulturminner i fordelingen på sosiale miljøer og hustyper. Også Samnanger har, med utgangspunkt i industristedet Tysse, et merkbart innslag av hus med annen bakgrunn enn den tradisjonelt jordbruksrelaterte.

I sosial miljøsammenheng reflekteres tilknyttingen til "bynæringene" først og fremst i kategorien "Andre næringsdrivende". I 2009 peker Holmestrand seg ut med flere tap som berører de gamle bymiljøene. De mange bybrannene i perioden spores bl.a. i tapstallene for "Andre næringsdrivende", som her ligger over gjennomsnittet, mens den ligger under i de andre kommunene. Dels kommer "byen" også fram i kategorien "Arbeider, husmann, tjenestemann", der materialet for Sarpsborg og

Holmestrand bidrar med en anseelig mengde hus knyttet til opprinnelige arbeidsmiljøer (rundt 40 % av småkårssegmentet). Dette segmentet peker seg ikke ut som spesielt utsatt for tap i denne perioden, men ligger likt med eller litt under gjennomsnittet.

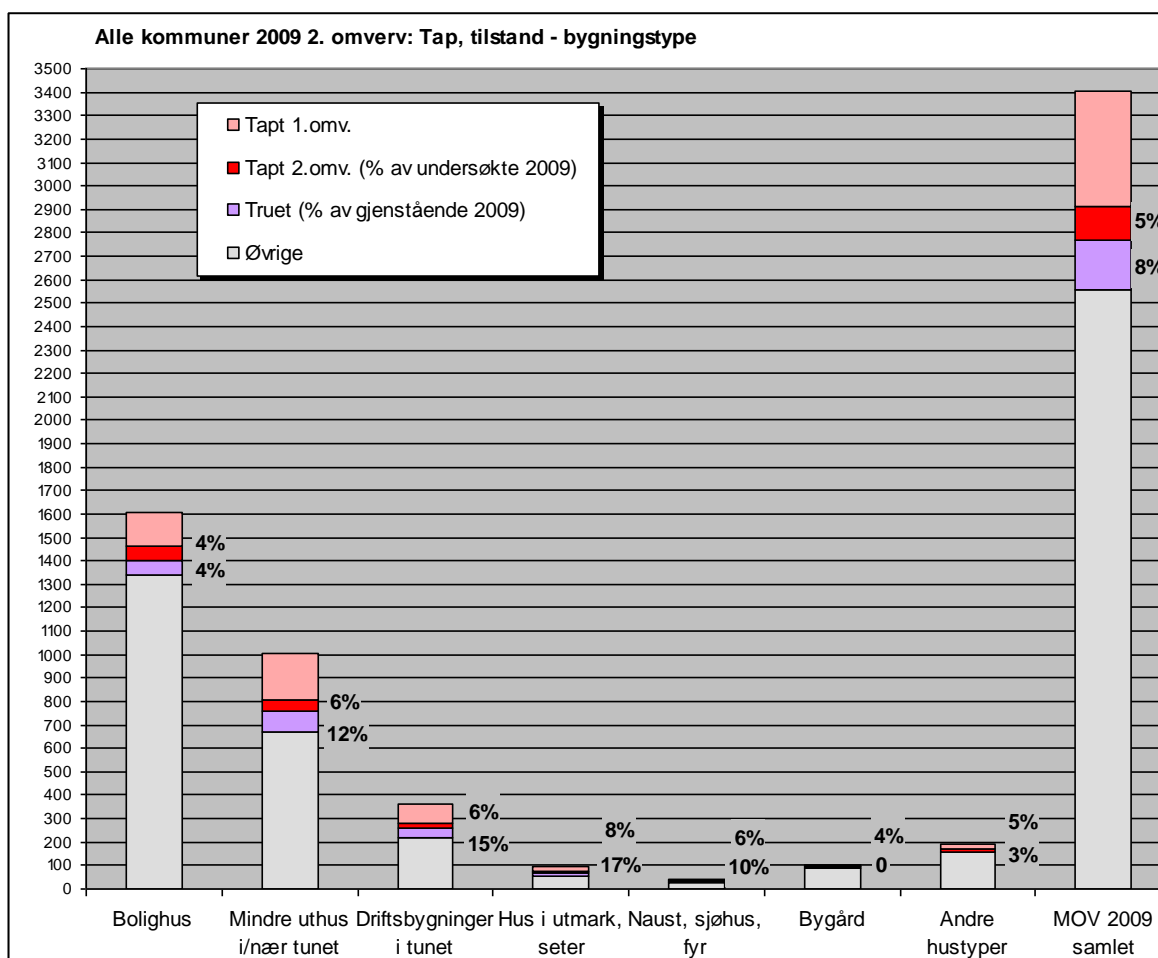
Til tross for stort innslag eldre by- og tettstedsbebyggelse, er hus som dokumenterer primærnæringens historie i flertall også i bykommunene. I landbrukskommunen Bø er disse nærmest enerådende.

Tapsandelen i bondestanden ligger litt under gjennomsnittet samlet. Det er særlig Bø, men også Samnanger som bidrar til dette "positive" resultatet. I Sarpsborg og Holmestrand følger bøndene gjennomsnittet. Tapsandelen for bebyggelsen knyttet til husmannsplassene ligger derimot klart over gjennomsnittet samlet. Her er det igjen forholdene i Bø og Samnanger som gir utslaget. Resultatet samsvarer bare delvis med trenden fra 1. omverv. Også da lå Bø på topp, men i tillegg hadde Holmestrand høye tapstall, mens Samnanger lå i den andre enden av skalaen.

Den tilsynelatende bedre situasjonen for småkårsbebyggelsen i Holmestrand og Sarpsborg må ses i lys av betydelig reduksjon ved 1. omverv. Bestanden er med andre ord markert desimert i utgangspunktet, særlig om man tar med seg arbeiderstuene. Og andel gjenværende i dårlig stand er over gjennomsnittet i Bø og Samnanger, så prognosene framover er fortsatt dårlige.

Kategorien "Fisker" er representert i alle kommuner unntatt Bø og med flest i Samnanger. I år er det ingen tap her, ved 1. omverv var det tap i Samnanger. Det må bemerkes at "fiskerbonden" ikke trer fram som egen gruppe i SEFRAK. De fleste kombinasjonsbrukene langs kysten vil nok være registrert som "bonde".

6.2.2 Bestandsutviklingen i forhold til bygningstyper

Det er jordbrukets bygninger i tun og utmark, samt sjøbrukets hus som har de høyeste tapsprosentene, og høyest andel hus i kritisk dårlig stand. Utmarkshusene peker seg ut som særlig utsatte. Bolighusene ligger noe under gjennomsnittet på begge parametere.

Det er som forventet jordbrukets bygninger i tun og utmark som har vært mest utsatt for tap. Høy andel hus i dårlig stand tilsier at tapene vil ligge høyt også i overskuelig framtid.

Det er bare i Samnanger og Bø at utmarkshusene er i et antall av betydning, og tapstall og andel i dårlig stand ligger over gjennomsnittet i begge kommuner. Det er først og fremst situasjonen for utløer, sommerfjøs og seterfjøs som gir dette bildet. Ingen seterstuer har gått tapt mellom 1. og 2. omverv. Dette i motsetning til 1. omverv.

Når det gjelder driftsbygningene i tunet kommer kategorien "fjøs, stall, låve" dårligere ut enn den mer moderne "enhetslåven", både mht. tap og andel i dårlig stand. Det er særlig den noe mer alderdommelige bestanden av driftsbygninger i Bø som gir dette resultatet, men også Sarpsborg.

Det samlede resultatet for gruppen "Mindre uthus i/nær tunet" ligger over gjennomsnittet både for tap og særlig mht. tilstand. Det samsvarer med trenden etter 1. omverv, men som sist er det store variasjoner mellom hustypene i gruppen. Mest utsatt er sidebygningene med bryggerhus og drengestuer, men også småhus som smier, skjul, utkjellere m.m. Bythusene i Sarpsborg framstår som en særlig utsatt gruppe, nå som ved forrige omverv. Stabburene har som sist lav tapsandel, men flere er i dårlig stand – det siste gjelder alle kommunene som har innslag av stabbur av betydning, dvs. alle unntatt Samnanger.

Selv om Sarpsborg og Holmestrand har kystlinje og Holmestrand har bakgrunn som gammel sjøfartsby, gjør kulturminner med tilknytning til sjøen svært lite av seg i materialet. Langt de fleste

sjøbrukshusene er registrert i Samnanger og det er bare her det er tap – som gjelder naust. Og andelen gjenværende naust i dårlig stand er relativt høy.

Bolighusene ligger samlet under gjennomsnittet både mht. tap og de kritisk dårlige, men Bø skiller seg ut med tap over gjennomsnittet. Det er flere brente våningshus tilknyttet gamle husmannsplasser som ligger bak en del av disse tapene.

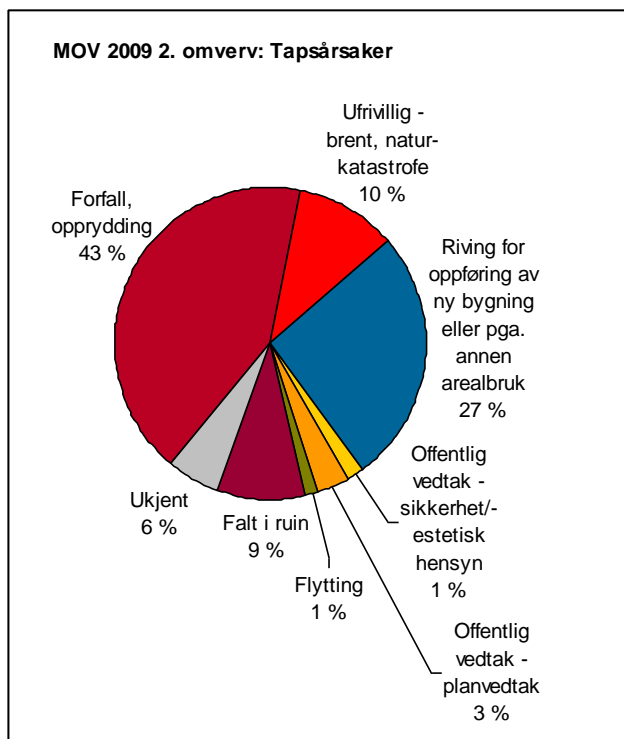
Alle kommunene har eksempler på hus som er satt i stand uten "Endring" i forhold til MOV-kriteriene siden 1. omverv. Det gjelder også hus som før var truet. Flere hus kan defineres som tilbakeførte – i streng og mindre streng forstand. Noen av disse kan knyttes til bistand fra offentlige midler som SMIL-institusjonen, det gjelder særlig i Bø.

Fortsatt er det boligshusene som endres mest og som har flest omfattende endringer. Men både Samnanger og Bø har et relativt høyt innslag av driftsbygninger som er endret i perioden. Trenden kan også til en viss grad spores i Sarpsborg. Noe gjelder delrivinger, men det er flere eksempler på at de blir satt i stand. Tallene viser at tross høye tapstall og høy andel i dårlig stand, blir deler av bestanden med eldre driftsbygninger holdt i hevd.

Sjøbrukets hus hadde lav andel endrete ved 1. omverv og få nye i 2009. Men det er eksempler på naust og sjøbuer som er pusset opp uten "Endring".

Felles for alle kommuner er at når hus pusses opp og detaljer skal fornyes, er det sveitserstilen man henter forbilder fra, enten det kan kalles tilbakeføring i streng forstand eller ikke. Det er få tilfelle av "nyklassisisme". Denne tendensen kom klart fram etter 1. omverv og er fortsatt gjeldende. Det er elementer etter endringer fra andre epoker utover 1900-tallet som skrelles av. Trenden med å ta i bruk tradisjonsinspirerte materialer og former er merkbart økende. Fjerning av kledning, gjerne i kombinasjon med nye torvtak, er en typisk endring på mindre tømmerhus, særlig sporbar i Bø.

6.2.3 Tapsårsaker

I hovedtrekk er det godt samsvar med fordelingen av tapsårsaker etter 1. omverv.

Den viktigste grunnen til at hus går tapt er at de ikke lenger er i bruk og at de forfaller. Litt over 50 % av tapene kan relateres til forfall, direkte eller indirekte. Det er som ved 1. omverv.

Ny arealbruk kommer som en god nummer to med 27 % av tapene. Det er et par prosent lavere enn etter forrige omverv.

Som sist har Holmestrand størst segment med ny arealbruk som tapsårsak – 50 %. Sarpsborg følger etter med 34 % og har økt sin andel noe i forhold til 2004. Det er stor avstand til Bø og Samnanger i dette.

Innslaget av tap på grunn av offentlige vedtak har sin bakgrunn i Sarpsborg og gjelder vedtak om riving på grunn av støyforhold fra vei, samt større utbyggingsprosjekter.

Brann står bak en større del av tapene denne gangen – 10 mot 2 % sist. Det er en serie med bybranner i Holmestrand og branner i våningshus på småbruk og plasser i Bø som gir dette resultatet. Det er også tap på grunn av brann i Sarpsborg, men ikke flere enn ved 1. omverv.

Kilder

Litteratur

Ascheoug og Gyldendals *Store norske leksikon*, 1994 og "storenorskeleksikon.no", 2009.

Broe, Unni og Skogstad, Solrun. *Gamle hus da og nå*. Status for SEFRAK-registrerte bygninger. Bø kommune. Telemark fylke 2004. Riksantikvaren.

Bø kommune. 2010. Kommunedelplan for kunst og kultur 2010–2020. Utkast planprogram. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2009. Samfunnsdelen til kommuneplan for Bø 2008–2020. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2009. Føresegner og retningslinjer til kommuneplanens arealdel. Bø 2008–2020. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2009. Arealdelen av kommuneplanen 2008–2020. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2005. Kommunedelplan for del av Lifjellområde (Jønnbu) 2005–2015. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2005. Kommunedelplan for del av Lifjellområde (Jønnbu) 2005–2015. Arealdelen. Utfyllende bestemmelser og retningslinjer. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Bø kommune. 2005. Landbruksplan for Bø 2005–2009. www.servicetorget.no/fylker/telemark/bo-kommune.htm

Nerbøvik, Jostein 1977. Bygdebanken Bø sparebank 1852-1977..

Helland, Amund. 1909 Norges land og folk XVII2

Lodval, Anund. 1977. *Norges Bebyggelse*. Telemark

Utrykte kilder, arkiv m.m.

Digitalarkivets folketellinger. <http://digitalarkivet.uib.no/>

Dokumentasjonsprosjektet. /www.dokpro.uio.no/. Matrikkelutkastet av 1950.

Miljøstatus i Norge. www.mistin.dep.no

SEFRAK-registreringen Bø 1984–91, skjemaer og kart.

Bø kommune sine websider. www.boe.kommune.no/.

Statistisk sentralbyrå. 1973. *Folke- og bolig telling 1970*, Oslo.

Statistisk sentralbyrå. 1981. *Dokumentasjon 1980*. Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. 1992. *Folke- og bustadtelling 1990* Oslo-Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. 2001. *Folke- og bustadtelling 2001* Oslo-Kongsvinger.

Statistisk sentralbyrå. Faktaark, 1999. *Jordbrukstillingen Bø* (www.ssb.no).

Statistisk sentralbyrå. 2009. *Befolkningsutviklingen i kommunene. 1951–2009* (www.ssb.no).

Statistisk sentralbyrå. 2009. *Tall om Bø kommune*. (www.ssb.no).

Statens kartverk. Topografisk hovedkartserie M711

Vedlegg 1. Andre omverv. Bygningstyper: Tap – endring – tilstand

0821 Bø 2. omverv	Under-søkt 1.omv.	Tapt 1. omv.		Under-søkt 2.omv.	Tapt 2. omv		Gjenstående 2.omv	Endret: A, B, C*		A: stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*	Uendret	Derav truet*	
		antall	%		antall	%		antall	%	antall	%	antall	%	antall	%			antall	%
Våningshus	301	31	10 %	270	14	5 %	256	91	36 %	6	2 %	37	14 %	48	19 %	22	143	8	3 %
Bolig	2	0	0 %	2	0	0 %	2	1	50 %	0	0 %	1	50 %	0	0 %	0	1	0	0 %
Bolighus	303	31	10 %	272	14	5 %	258	92	36 %	6	2 %	38	15 %	48	19 %	22	144	8	3 %
Sidebygning	110	20	18 %	90	2	2 %	88	22	25 %	1	1 %	5	6 %	16	18 %	3	63	12	14 %
Stabbur, loft	181	14	8 %	167	1	1 %	166	33	20 %	1	1 %	0	0 %	32	19 %	4	129	11	7 %
Andre små uthus i/nær tunet	27	5	19 %	22	3	14 %	19	1	5 %	0	0 %	0	0 %	1	5 %	3	15	5	26 %
Mindre uthus i/nær tunet	318	39	12 %	279	6	2 %	273	56	21 %	2	1 %	5	2 %	49	18 %	10	207	28	10 %
Fjøs, stall, låve	81	24	30 %	57	5	9 %	52	11	21 %	0	0 %	4	8 %	7	13 %	5	36	12	23 %
Driftsbygning	41	11	27 %	30	1	3 %	29	10	34 %	1	3 %	4	14 %	5	17 %	3	16	1	3 %
Driftsbygninger i tunet	122	35	29 %	87	6	7 %	81	21	26 %	1	1 %	8	10 %	12	15 %	8	52	13	16 %
Utløe, sommerfjøs	10	1	10 %	9	1	11 %	8	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	8	4	50 %
Seterbu/sel	16	3	19 %	13	0	0 %	13	3	23 %	0	0 %	0	0 %	3	23 %	1	9	0	0 %
Seterløe	4	0	0 %	4	0	0 %	4	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	4	0	0 %
Seterfjøs	10	2	20 %	8	1	13 %	7	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	7	3	43 %
Andre hus på setra	1	0	0 %	1	0	0 %	1	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	1	0	0 %
Hus i utmark, seter	41	6	15 %	35	2	6 %	33	3	9 %	0	0 %	0	0 %	3	9 %	1	29	7	21 %
Næringsbygg	4	0	0 %	4	0	0 %	4	1	25 %	0	0 %	0	0 %	1	25 %	0	3	0	0 %
Forretningsbygg	6	0	0 %	6	0	0 %	6	3	50 %	0	0 %	2	33 %	1	17 %	1	2	0	0 %
Hotell, gjestgiv., m.m.	1	0	0 %	1	0	0 %	1	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0	0	0 %
Skole	4	0	0 %	4	1	25 %	3	1	33 %	0	0 %	0	0 %	1	33 %	0	2	0	0 %
Forsamlingshus	1	0	0 %	1	0	0 %	1	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1	100 %	0	0	0	0 %
Annet	2	0	0 %	2	0	0 %	2	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	1	0	0 %
Ukjent	1	0	0 %	1	0	0 %	1	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	1	0	0 %
Andre hustyper	19	0	0 %	19	1	5 %	18	7	39 %	0	0 %	2	11 %	5	28 %	2	9	0	0 %
Samlet	803	111	14 %	692	29	4 %	663	179	27 %	9	1 %	53	8 %	117	18 %	43	441	56	8 %

* gjenstående 100 %

Vedlegg 2. Andre omverv. Registreringskretser: Tap - endring – tilstand

0821 Bø 2. omverv	Under- søkt 1.omv.	Tapt 1. omv.		Under- søkt 2.omv.	Tapt 2. omv		Gjen- stående 2.omv	Endret: A, B, C*		A:stor endring*		B: middels endring*		C: liten endring*		Står*	Uendret	Derav truet*	
Ketser		antall	%		antall	%		antall	%	antall	%	antall	%	antall	%			antall	%
1 Øvre Bø	46	5	11 %	41	0	0 %	41	13	32 %	1	2 %	5	12 %	7	17 %	3	25	2	5 %
3 Forberg	72	10	14 %	62	2	3 %	60	18	30 %	0	0 %	3	5 %	15	25 %	3	39	3	5 %
4 Eikjabygda	52	3	6 %	49	2	4 %	47	13	28 %	0	0 %	0	0 %	13	28 %	0	34	1	2 %
5 Myklebø	46	5	11 %	41	1	2 %	40	12	30 %	0	0 %	4	10 %	8	20 %	0	28	0	0 %
6 Bø	127	26	20 %	101	4	4 %	97	28	29 %	2	2 %	11	11 %	15	15 %	12	57	10	10 %
7 Haugland	60	8	13 %	52	2	4 %	50	8	16 %	1	2 %	1	2 %	6	12 %	4	38	6	12 %
8 Vatnar	169	33	20 %	136	10	7 %	126	34	27 %	3	2 %	9	7 %	22	17 %	11	81	14	11 %
9 Folkestad	82	10	12 %	72	4	6 %	68	18	26 %	0	0 %	10	15 %	8	12 %	3	47	6	9 %
10 Oterholt	53	3	6 %	50	1	2 %	49	15	31 %	0	0 %	2	4 %	13	27 %	3	31	6	12 %
11 Vreim	96	8	8 %	88	3	3 %	85	20	24 %	2	2 %	8	9 %	10	12 %	4	61	8	9 %
0821 Bø samlet	803	111	14 %	692	29	4 %	663	179	27 %	9	1 %	53	8 %	117	18 %	43	441	56	8 %

* gjenstående 100 %

Vedlegg 3. Kart over Bø

